

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Šikana – nenápadné projevy, nedozírné důsledky
Bullying – inconspicuous acts, profound consequences

Kristýna Rothová

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Richterová

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: Vychovatelství

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Šikana – nenápadné projevy, nedozírné důsledky potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

10. 7. 2021 v Praze

Při předkládání této práce bych ráda vyjádřila poděkování Mgr. Magdaleně Richterové, která mi svými odbornými radami pomohla řešit problémy, které se vyskytly během vypracování bakalářské práce a za její odbornou podporu.

ABSTRAKT

Cílem této práce je poukázat na téma šikany na základních školách, upozornit na skrývání šikany, což je jeden z důvodů, proč je její odhalení nesnadné. Práce popisuje druhy a projevy šikany, charakterizuje účastníky šikany, hledá řešení, jak šikanu řešit. Praktická část popisuje případ, který se odehrál na základní škole, uvádí výpovědi svědků, oběti a agresorů. Práce dále ukazuje, jak těžké bývá pracovat s rodiči, kteří si nepřipouští, že mají doma agresora. V praktické části výzkumného šetření je využito především hloubkové analýzy dokumentů, která je doplněna rozhovory. Závěr popisuje projevy šikany v daném případě, ukazuje postupy řešení šikany na konkrétní škole s návrhy možností, jak by mohla škola postupovat.

KLÍČOVÁ SLOVA

šikana, oběť, agresor, škola, psychika, prevence, trestný čin

ABSTRACT

The goal of this work is to point at bullying in Middle schools, point out hidden bullying which is harder to reveal. This work is describing types and signs of bullying, description of participants in bullying and also how to solve bullying. The practical part is describing case which is playing role in Middle schools, presents testimonies of witnesses, victims and aggressors. This work is also showing how difficult it is to work with parents who don't want to admit that they have an aggressor at home. In order to complete the practical part qualitative research was done mostly by analysis of school's documents. The end is describing illustration of bullying of a specific case and how the school was solving it and where they could proceed differently.

KEYWORDS

bullying, sacrifice, aggressor, school, psyche, prevention, crime

Obsah

Úvod	7
Teoretická část.....	9
1 Šikana	9
1.1 Šikanování nebo škádlení	11
1.2 Přímá, nepřímá šikana	12
1.2.1 Přímá šikana	12
1.2.2 Nepřímá šikana	12
1.3 5 stadií onemocnění	14
1.3.1 První stadium: Zrod ostrakismu	14
1.3.2 Druhé stadium: Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese.....	14
1.3.3 Třetí stadium: Vytvoření jádra agresorů.....	15
1.3.4 Čtvrté stadium: Přijetí norem agresorů.....	15
1.3.5 Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana	15
1.4 Účastníci šikany.....	16
1.4.1 Oběť.....	16
1.4.2 Agresor	17
1.4.3 Přihlížející.....	20
1.4.4 Zastánce oběti.....	20
1.4.5 Pedagog	21
1.4.6 Rodiče zúčastněných	21
1.5 Řešení šikany	23
1.5.1 Postup řešení šikany ve škole dle M. Koláře.....	23
Praktická část.....	27
2 Metodologie výzkumu.....	27

2.1	Příběh šikany, popis šikany a její souvislosti	28
2.1.1	Hana – oběť šikany	28
2.1.2	Výpověď svědků.....	31
2.1.3	Kryštof – aktér šikany	33
2.1.4	Robin – aktér šikany	35
2.1.5	Jan – aktér šikany	37
2.1.6	Petr – aktér šikany	41
2.1.7	Vývoj situace	45
2.1.8	Klima třídy.....	48
2.1.9	Stanovisko školy.....	56
	Závěr.....	58
	Seznam použitých informačních zdrojů	60
	Seznam obrázků.....	62

Úvod

Bakalářská práce je zaměřena na šikanování ve školním prostředí. Jedním ze znaků šikany je její skrývání. Práce se zaměřuje na šikanu na druhém stupni běžné základní školy.

Mezilidské vztahy nemusí být vždy pozitivní, to platí i mezi žáky na školách. V nejhorších případech pak dochází k šikaně. Abychom mohli s tímto jevem pracovat, je důležité učit žáky, že každý z nás je jiný a pokud se nám někdo nelíbí, můžeme vyjádřit svůj názor, ale nikoliv ubližovat. Žákům by mělo být nejen ve škole, ale i doma, vštěpováno, že základem je úcta k druhému, pomoc slabším a potřebným, a také upřímnost k druhým i sobě samému. Tímto tématem by se měli zabývat nejen pedagogové, ale i rodiče. Děti tráví hodně času ve školách, proto by je měli pedagogové vést správným směrem a učit je, že když se někomu ubližuje, je důležité to nahlásit dospělému, nejde zde o žádné „práskání“, pokud o šikaně víš a neřekneš to, stáváš se jejím spolupachatelem. Šikana je neomluvitelné chování.

Rivalita a škádlení není v kolektivech nic neobvyklého, ale pokud to začne přerůstat patřičnou mez, měl by pedagog zbystřit. Velkým problémem je, že učitelé obvykle tuší, že se ve třídě něco děje, ale často neví, jak s tím naložit, proto je jednodušší zavřít před tím oči, nebo problém „odhodit“ na někoho jiného, či prostě říct, že o nic zásadního nejde, oni se jen škádlí... Pedagogové by se v této problematice měli intenzivně vzdělávat, učit se správným postupům, jejichž cílem je prevence šikany, a pokud se již šikanování objeví, měli by vědět, jak pracovat se skupinou, které se šikana týká.

Pod pojmem šikana si většina lidí představí fyzické ubližování, příběh šikany v této práci nám ukazuje, že tomu tak není. Šikana může mít mnoho podob. Se šikanou se nesetkáváme jen mezi dětmi, ale může potkat kohokoliv, šikanován může být i žák učitelem nebo naopak. V dnešní době velmi narůstá kyberšikana, obzvláště v této „covidové“ době. Šikana se však nevyhýbá ani dospělým, může nás potkat v rodině nebo na pracovišti – mobbing, pokud je zaměstnanec šikanován nadřízeným, nazýváme ji bossing.

Také je důležité si uvědomit, že agresory je sice nutné potrestat, ale neztrácet je, odsuzujeme čin, ne agresory. Je důležité navést je na správnou cestu a vysvětlit jim, že jejich chování bylo špatné. K tomu může posloužit i trest, jehož přijetí může pomoci vyrovnat se s vinou.

Práce se poukazuje především na verbální šikanu, která bývá našim očím často skryta. Třída se navenek tváří, že se nic neděje, ale zdání klame. Tím, že šikana není vidět, nejsou zde žádné fyzické projevy, je daleko těžší ji odhalit. Tento případ se odehrál před pár lety na nejmenované základní škole. Práce ukazuje, jak je těžké si šikany vůbec všimnout, jak složité bývá jednání s rodiči, kteří si nepřipouští, že by jejich dítě mohlo někomu opravdu ublížit, pokud nejsou viditelná žádná zranění, tak se přeci nic nestalo, ale... Facka přebolí, ale šrámy na duši zůstávají.

Teoretická část

1 Šikana

Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.¹

Pojem šikana se nejčastěji používá jako synonymum pro psychotraumatizaci ve skupině, opakované týrání, ponižování či omezování jedince nebo skupiny jiným jedincem nebo skupinou. Šikana je cílené a opakované užití násilí, kdy je oběť bezbranná, nemůže uniknout a není schopna se účinně bránit, ačkoliv útok nevyprovokovala. Termín šikana u nás zavedl psychiatr Petr Příhoda.²

Šikanování ve školách je velký problém, mnoho případů by mohlo být odhaleno hned na začátku. Učitelé obvykle nejsou přítomni, když dochází k šikaně, a často o těchto událostech ani nevědí. Pokud se však šikana provalí, učitelé často nevědí, jak případ řešit. Proto je důležité, aby se pedagogové vzdělávali, jak ve školách poznat šikanu, umět rozlišit lehké případy od závažných a naučit se, jak nejlépe předcházet šikaně. Pro pedagogy není vždy snadné zjistit, zdali je incident opravdu šikanováním, těžko lze odvodit nepřátelské úmysly od prostého škádlení. Učitelé šikanu lépe rozpoznají, pokud jde o tu fyzickou, ta psychická se odhaluje hůř. Je důležité a nutné, aby pedagogové lépe chápali, co je šikana, musí se naučit, jak šikanu detekovat a jak adekvátně reagovat.³

V posledních letech se naše postoje změnilly v tom, co znamená být obětí. Mnoho rodičů a pedagogů viní oběti šikany z toho, že jsou slabé a nedokážou se za sebe postavit. Agresor

¹ ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. str. 25

² MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0. str. 237

³ STROHMEIER, D., NOAM, G. G. *Bullying in schools: What is the problem, and how can educators solve it? New Directions for Youth Development* [online]. USA: Wiley-Blackwell, 7 (2). 2021. [cit. 3.4.2021]. ISSN: 1537-5781. Dostupné z: <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1002/yd.20003>

oběti většinou vyhrožuje, aby nikomu nic neřekla a ztěžuje jí situaci, aby se s problémem mohla někomu svěřit. Šikanované děti jsou často svými vrstevníky považovány za slabší. Většina obětí uvádí, že má minimum nebo žádné přátele, a často tráví čas o přestávkách o samotě.⁴

Oběť prožívá velký stres. Mnoho obětí nechce chodit do školy, špatně snáší přestávky nebo tělesnou výchovu, kdy učitel nevěnuje ostatním tolik pozornosti. Oběť začíná nedůvěřovat svým spolužákům a má problémy s vytvářením přátelských vztahů. V extrémních případech se může rozvinout deprese nebo psychická porucha. Většina obětí, zejména pokud se jim dostane podpory od dospělých, zvládne zkušenost šikany bez dlouhodobých dopadů. Agresoři mohou být svými vrstevníky přijímáni kladně, ale málokdy jsou schopni udržovat pevná přátelství. Ve škole se jim obvykle nedaří a s učiteli nevychází.⁵

Můžeme se setkat s několika pohledy na šikanování. První pohled bere šikanu jako nemocné či patologické chování, spadají sem různé projevy porušující školní pravidla, případně mohou naplňovat některou skutkovou podstatu trestných činů, tento pohled je v praxi nejběžnější a většinou také jediný. Druhý pohled uvádí M. Kolář, popisuje šikanu jako závislost, jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Skupina je rozdělena na silné, kteří svůj strach kryjí tím, že ho vyvolají u slabších, kteří se bojí a ukážou své slabiny. Agresorům tento jev dává pocit nadřazenosti a moci. Třetím pohledem je šikanování jako porucha vztahů ve skupině, šikana neprobíhá jen mezi agresorem a obětí, ale váže se i na skupinu, kde k šikaně dochází. Vývoj šikany ve skupině a proces šikanování zpravidla představuje onemocnění celé skupiny, které má svůj vývoj a dle M. Koláře prochází pěti stádii (viz samotná kapitola)⁶

⁴ DEHAAN, Laura. *Bullies* [online]. USA: NDSU Extension Service, 2009 [cit. 3.4.2021]. Dostupné z: <https://library.ndsu.edu/ir/bitstream/handle/10365/4950/fs570.pdf>

⁵ DEHAAN, Laura. *Bullies* [online]. USA: NDSU Extension Service, 2009 [cit. 3.4.2021]. Dostupné z: <https://library.ndsu.edu/ir/bitstream/handle/10365/4950/fs570.pdf>

⁶ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0. str. 238

Šikana může probíhat kdekoliv. Může se odehrávat doma, v práci nebo ve škole. Může se to stát komukoli. Mezi studenty, zaměstnanci a rodiči...⁷

1.1 Šikanování nebo škádlení

Druhy škádlení a šikany jsou různé. Ne každé škádlení je špatné, někdy je to zábavné a pomáhá dětem tvořit vztahy. Pokud je však cílem škádlení ublížit a opakuje se, stává se z něj šikana. V dnešní době máme větší povědomí o problému než dřív. Víme, že šikana se často děje i online. Víme také, že šikana může být verbální i fyzická. Je však velmi těžké rozlišit tyto dvě věci od sebe. Někdy je škádlení neškodné a zábavné. Jindy může ublížit ostatním. A dokonce i zábavné škádlení může být nesprávně interpretováno. Škádlení se objevuje hlavně mezi dětmi. Škádlením si navzájem ukazujeme, že dokážeme žertovat a být přáteli. Škádlení musí být přijímáno kladně oběma stranami. Když se děti navzájem škádlí o oblečení, hudebním vkusu nebo chování, pomáhá jim to naučit se konstruktivně kritizovat. Je to součástí jejich vztahu. Děti se také pomocí škádlení navzájem ovlivňují a mění chování k lepšímu. Pokud dívka stále sleduje chlapce, který se jí líbí, její přátelé by řekli: „Vážně, na něj zase koukáš? Prostě běž za ním a promluv si s ním!“ Toto škádlení ji povzbuzuje, aby jednala vhodným způsobem. Ale škádlení může mít i negativní dopady, často jako špičkování mezi dětmi. Například skupina dívek by mohla škádlit jednu dívku kvůli její váze, či povzbuzování ke špatnému chování: „Jsi srab, když tu cigaretu ani nezkusíš.“ Je důležité si uvědomit, že co je zábavné pro jedno dítě, nemusí být zábavné pro druhé. V takových případech může škádlení vést k ublížení. Šikana se liší tím, že má způsobovat bolest. Nedělá se proto, aby se děti spřátelily. Právě naopak, cílem je uvést oběť do rozpaků a zajistit, aby agresor vypadal lépe a silněji. Může se stát, že šikana začne jako škádlení. Šikana je charakterizována nerovnováhou sil. Oběti šikany obvykle nevyprovokují. Může se stát, že se děti kvůli své fyzické síle nebo sociálnímu postavení ve skupině, nebudou moci

⁷ Bullying. No way!, *Types of bullying* [online]. 2020 [cit. 4.4. 2021]. Dostupné z: <https://bullyingnoway.gov.au/understanding-bullying/types-of-bullying#harmc>

bránit. Oběti mohou svým chováním ovlivnit, zda šikana bude pokračovat nebo skončí. Pokud se rozčílí, obvykle se zastaví.⁸

1.2 Přímá, nepřímá šikana

Šikana je záměrné ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Šikana má obvykle dlouhodobý charakter, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové s hrozbou opakování. Mezi obětí a agresorem je osobní asymetrický vztah, který je charakterizován tím, že oběť ví, kdo jí ubližuje, bojí se ho a je závislá na jeho rozmarech. Obvykle rozlišujeme šikanu přímou a nepřímou.⁹

1.2.1 Přímá šikana

Přímá šikana je velmi rozmanitá. Zpravidla zahrnuje násilí všeho druhu – působení bolesti (kopání, bití, bodání, pálení...), ponižující tělesnou manipulace (obnažování, nucení jíst nebo vypít něco odporného...), poškozování a braní osobních věcí (oblečení, školních potřeb, jídla, peněz...). Dále sem patří slovní napadání (nadávky, ponižování, urážení...) a zotročování, kdy je oběť hrozbami a bitím donucena konat něco ponižujícího nebo zakázaného.¹⁰

1.2.2 Nepřímá šikana

Nepřímá šikana spočívá v sociální izolaci, ostatní oběť neberou na vědomí, nekomunikují s ní a vylučují ji z činností skupiny. Tato forma bývá častěji používána dívkami, někdy je trýznivější než šikana přímá. Oběť se snaží zoufale zavděčit a přizpůsobit

⁸ LEE, Andrew M.I., JD. *The Difference Between Teasing and Bullying* [online]. USA: Understood For All Inc. [cit. 5.4.2021]. Dostupné z: <https://www.understood.org/en/friends-feelings/common-challenges/bullying/difference-between-teasing-and-bullying>

⁹ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 21

¹⁰ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 21-22

ostatním, ale v jejich očích se akorát více zesměšňuje. Nepřímá šikana je často kombinována s přímou šikanou.¹¹

Nepřímá šikana většinou způsobuje škodu tím, že poškozují sociální pověst někoho jiného, vzájemné vztahy a sebeúctu.¹²

Kolář dále rozlišuje 8 druhů šikanování:¹³

- *Fyzické aktivní přímé – agresori škrtí, kopou, fackují oběť*
- *Fyzické aktivní nepřímé – hlavní agresor vysílá své pomocníky, aby oběť zbili*
- *Fyzické pasivní přímé – agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice*
- *Fyzické pasivní nepřímé – agresor odmítne oběť pustit ze třídy na záchod*
- *Verbální aktivní přímé – nadávání, urážení, zesměšňování*
- *Verbální aktivní nepřímé – šíření pomluv, symbolická agrese (kresby, básně...)*
- *Verbální pasivní přímé – neodpovídání na pozdrav, otázky apod.*
- *Verbální pasivní nepřímé – spolužáci se oběti nezastanou*

*Mnozí z nás dospělých i děti samy si pod pojmem šikana představí jen různé formy fyzického násilí. To je ovšem právě důvod, proč prvotní projevy psychického násilí (zesměšňování, nadávky, pomluvy, manipulace a intriky, šikanující mu dávají najevo, že se ho štítí, odsedávají si od něj, berou mu osobní věci nebo mu je schovávají, případně ničí...) bývají často zpočátku podceňovány a bagatelizovány. Musíme si však uvědomit, že pokud budeme tyto počáteční projevy šikany přehlížet, bude se později jejich intenzita pravděpodobně stupňovat.*¹⁴

¹¹ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 22

¹² National Center Against Bullying, *Types of bullying* [online]. [Cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://www.ncab.org.au/bullying-advice/bullying-for-parents/types-of-bullying/>

¹³ KOLÁŘ, Michal, 2005. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7367-014-3. str. 32

¹⁴ VÁGNEROVÁ, Kateřina, 2011. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-912-5. str. 11-12

1.3 5 stadií onemocnění¹⁵

Abychom mohli léčit skupiny zasažené šikanou, je nutné odlišovat různé vývojové stupně choroby. Každé stadium vyžaduje odlišný způsob zásahu. M. Kolář vytvořil základní pětistupňové schéma, které je pro další práci velmi užitečné. Tato osnova zachycuje negativní proces, který narušuje vztahy mezi členy skupiny, který směřuje k totálnímu přijetí postojů, norem a hodnot šikanování. Jde o pravý opak toho, jak by skupina měla fungovat.

1.3.1 První stadium: Zrod ostrakismu

Mezi pedagogy i rodiči panuje domnělá představa, že ke zrodu šikany je zapotřebí mít výjimečné podmínky – přítomnost patologických jevů sadisty, absence kázně. Výskyt šikany se považuje za ojedinělý, pro život běžné skupiny naprosto bezvýznamný jev. Pravda je opakem, šikana se může objevit téměř v každé skupině. Podmínky pro její vznik mohou být naprosto běžné a nenápadné – kázeň bývá v pořádku, agresori nejsou nemocní sadisté, ale většinou obyčejní kluci a holky.

V každé skupině se objevují jednotlivci, kteří do skupiny nezapadají, jsou méně vlivní a oblíbení. Při tradičním způsobu výchovy, která cíleně nepracuje se vztahy ve skupině, se tyto žáci setkávají s prvními prvky šikanování, tzv. ostrakismus. Oběť zažívá mírné, převážně psychické formy ubližování, necítí se v kolektivu příjemně. Tato situace je zárodečnou formou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

1.3.2 Druhé stadium: Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese

V zátěžových situacích stoupá v kolektivu napětí a ostrakizovaní žáci fungují jako hromosvod. Pokud se v jedné třídě sejde několik výrazně agresivních a manipulativních jedinců, kteří využívají násilí pro uspokojování svých potřeb, nastává krajně nepříznivá konstelace žáků. Chtějí poznat, jak chutná moc, když ubližují někomu slabšímu, tato situace může u agresorů vyvolat prolomení zábran a mají nutkání své chování opakovat. Pokud se agresorem stává vůdce a hvězda třídy, nastává ve třídě velmi nepříznivá situace.

¹⁵ KOLÁŘ, Michal, 2000. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 2. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-409-5. str. 31-40

Další vývoj hodně závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postoji žáků k šikanování. Pokud ve třídě existují pevné přátelské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, šikana neuspěje. Je však důležitý zásah pedagoga, který umí pracovat s touto skupinou. Pokud je imunita ve skupině oslabena, jsou pokusy o šikanování trpěny a je téměř jisté, že násilí v nějaké podobě zakoření a může při souhře dalších okolností růst do dalších stupňů destrukce třídy.

1.3.3 Třetí stadium: Vytvoření jádra agresorů

Pokud se nepodaří zastavit předchozí stadia, často se utvoří skupinka agresorů – jádro. Agresoři začnou spolupracovat a systematicky začnou šikanovat nejvhodnější oběti – ty nejslabší. Jádro útočníků roste a směřuje k ovládnutí skupiny.

Může se stát, že ve skupině vzniknou dvě nejsilnější podskupiny a násilí se dočasně zastaví, lehce však dojde ke zvrácení, především po příchodu dalšího agresora nebo oběti z jiné školy. Bohužel silné podskupiny slušných žáků se nevyskytují příliš často, tito žáci respektují pravidla, ale ctí i zákon nejvyšší, a to, že se nežaluje. Tímto vlastně nepřímo podporují rozvoj jádra útočníků dál.

1.3.4 Čtvrté stadium: Přijetí norem agresorů

Pokud ve skupině není silná pozitivní podskupina, činnost agresorů pokračuje dál. Normy agresorů většina žáků přijme a stanou se nepsaným zákonem, málokdo se tomu dokáže postavit a dochází k šokující proměně. I mírní a ukáznění žáci se začínají chovat krutě, účastní se týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

1.3.5 Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana

Bez radikální pomoci zvenčí tento proces obvykle míří do posledního stadia nemoci. Normy agresorů jsou přijaty všemi nebo téměř všemi, a dochází k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadium vykořisťování. Žáci jsou rozděleni do dvou skupin – otroci a otrokáři. Agresoři se sami označují za nadlidi, krále, kingy atd., své oběti označují jako podlidi, poddané atd. Způsobují obětem bolest, ubližují všemi způsoby a ony nejsou schopny se bránit. V malých skupinách zcela vítězí zlo, nápadně podobné fašismu s jeho ideologií pánů a otroků.

Otroci jsou stále závislejší a ochotnější udělat cokoli. Neúnosnost svého utrpení řeší záškoláctvím, pokusem o sebevraždu, případně se zhroutí. Občas se v důsledku brutálního fyzického násilí a následného těžkého zranění, šikanování provalí.

Tento nejvyšší stupeň je typický spíše pro věznice, vojenské prostředí a výchovné ústavy pro mládež. V mírnější podobě se může vyskytnout i na školách, stává se to v případech, kdy iniciátor šikany a vůdce jádra je sociometrickou hvězdou třídy. Vede třídu a od pedagogů má plnou podporu. Jakékoli signály skrytého volání o pomoc nesympatického, výukově slabšího žáka je přehlíženo.

1.4 Účastníci šikany

Abychom pochopili, o co při šikanování jde a jak se s ním vypořádat, nestačí se zabývat jen agresorem a obětí. Šikana zasahuje nejen do postižené skupiny, ale i do života ostatních, kteří s ní přímo nesouvisí.¹⁶

V každé škole se může obraz šikany velice lišit. Obecně platí, že častěji šikanují chlupci, kteří buď jednájí sami nebo ve skupinách, dívky šikanují většinou společně. Oběti bývají ve stejném věku jako agresori, chlupci využívají především fyzickou sílu, dívky se zaměřují spíše na verbální nebo nepřímé způsoby.¹⁷

1.4.1 Oběť

*Postihnout, jak vypadá oběť šikanování, je poněkud obtížnější než zachycení charakteristiky agresora. Téměř každá skupina si najde nějakou tu menší oběť a kritéria tohoto „vyznamenání“ jsou velmi rozmanitá. Navíc někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, její výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly a v určitém kontextu se obětí může stát kterékoli dítě.*¹⁸

¹⁶ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 53

¹⁷ KYRIACOU, Chris, 2005. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-7178-945-3. str. 28

¹⁸ KOLÁŘ, Michal, 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5. str. 141

Většina obětí je vychovávána úzkostnou péčí, mívají málo kamarádů, jsou nejistí, dají se snadno vyprovokovat, anebo se od ostatních něčím odlišují, např. vzhledem, etnickým původem, osobností či zvláštními vzdělávacími potřebami.¹⁹

Brýle, rezavé vlasy či obezita se často považují za důvod k šikaně. Vnější nápadnost bývá pro agresory vhodnou záminkou k napadení oběti, kterou si však vybrali z jiného důvodu. Výjimkou je případ, kdy se dítě za svou zvláštnost stydí, nepřijalo ji a trpí pocitem méněcennosti, a z dítěte se stává vhodný terč agrese. Dětský kolektiv bývá krutý. Stejně jako dítě, které bývá plaché, tiché, uzavřené, izoluje se od ostatních, přitahuje v kolektivu agresi jako hromosvod. Dále šikanu mohou přitahovat děti s hyperaktivitou a poruchou pozornosti, s opožděným rozumovým vývojem, oslabené nemocí, provokující, sobecké, s pocitem méněcennosti, s pesimismem, beznadějí, výrazně submisivní, ze sociálně slabé rodiny, či dítě, které není solidární s ostatními.²⁰

Otázkou zůstává, proč oběť nepožádá o pomoc. Oběť si to nechává pro sebe z mnoha důvodů: cítí se bezmocně, chce to zvládnout sama, může se bát, že bude vnímaná jako slaboch, práškač, či může mít strach z pomsty. Může mít obavy, že dospělí ji budou soudit nebo trestat za to, že je slabým článkem. Oběť se může cítit sociálně izolovaná a může mít pocit, že to nikoho nezajímá nebo by tomu ostatní nerozuměli. Děti se mohou bát, že budou odmítnuty svými vrstevníky.²¹

1.4.2 Agresor

Agresor, ten, který se aktivně účastní šikany, zvláště ten, který ji začíná a vede (iniciátor), skutečně mívá určité typické vlastnosti. Jejich znalost nám pomůže odhadnout, kdo je agresorem ve skupině, kde k šikaně dochází, případně kdo by se jím mohl stát, a je tedy

¹⁹ KYRIACOU, Chris, 2005. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-7178-945-3. str. 29

²⁰ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 58-61

²¹ StopBullying.gov, *Warning Signs for Bullying*. [online]. 2020 [Cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://www.stopbullying.gov/bullying/warning-signs>

*z tohoto hlediska „rizikový“, i když zatím ve skupině šikana není. Ovšem pozor – je zde mnoho výjimek a platí, že zdání často klame.*²²

Agresorům v posledních ročnících základních škol se zhoršuje prospěch a nacházejí útočiště v pochybných partách. Pokud se podaří jejich chování v počátku zarazit, je možné, že snížíme riziko kriminalizace v dospělosti, ale jestliže dál získávají zkušenosti s agresivním chováním, hrozí, že jejich agresivita dále poroste.²³

Tělesná zdatnost, horkokrevný temperament

Agresor může být tělesně zdatný, silný a obratný, ale zároveň šikana dokáže dokonale vymyslet a zorganizovat i tělesně slabý jedinec. Jeho bezohledná a krutá inteligence dokáže vyvážit nedostatek sil. S tímto jevem se můžeme setkat u dívek. Ve tváři agresora můžeme číst určitou hrubost, ale zlo se také může skrývat za andělskou tvář a nevinným úsměvem, tím hůře se pak šikana odhaluje. Žák, který má horkokrevný temperament, je impulsivní a snadno „vybuchne“, však ihned nemusí být ten, kdo šikanuje. Mnoha rváčům chybí zlomyslnost a krutost, který je nutný k ubližování ostatním. Naopak ne každý, kdo šikanuje, je rváč. Agresor se může velmi dobře kontrolovat a pečlivě si vybírat čas i místo, aby šikanování utajil nebo šikana dokonce zorganizuje a s potěšením pozoruje, jak ji ostatní vykonávají.²⁴

Porušování školního řádu, špatný prospěch, neuznávání autorit

U agresora můžeme pozorovat celkovou nekázeň, drzost, lhaní, krádeže, podvádění, ničení věcí atd., ale ne jeden pedagog se již nechal oklamat tím, že se spolehl na dojem očividné slušnosti, a beznadějně pak selhal při řešení šikany a „slušný“ žák se mu za zády vysmál. Agresoři mohou mít slabší prospěch. Nepotvrdila se však domněnka, že by jejich chování bylo důsledkem zklamání nebo pocitu ponížení pro špatné známky. U agresora se

²² ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 53-54

²³ ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. str. 38

²⁴ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 54

nemůžeme spoléhat na jeho vnitřní zábrany, použije jakékoliv výmluvy a lži, aby dosáhl svého. Nesmíme u žádného dítěte ztrácet naději, že se podaří probudit jeho svědomí a schopnost soucitu.²⁵

Neoblíbenost, komplex méněcennosti

Agresor u ostatních spolužáků vzbuzuje především strach než sympatie, ale ne vždy je to pravda. Je nutné dávat si pozor i na „sociometrické hvězdy“, které dobře vycházejí s učiteli a jsou vzornými žáky. Pokud je ve třídě šikana, zvláště brutální a dlouhotrvající, je nutné mít vždy podezření, že s ní vlivní žáci souhlasí, pokud ji i dokonce nevedou. Proč by jinak nevyužili své moci, aby oběť ochránili? Agresor může být navenek tvrdý právě proto, aby skryl své nízké sebevědomí, závidí spolužákům a bývá nešťastný. Pokud ho pochopíme, vyslechneme, můžeme mu pomoci. Nízké sebevědomí však agresori dokážou velmi dobře skrývat, takže se ostatním jeví jako sebejistí, suverénní a neúzkostní.²⁶

Dominance a krutost

Agresor chce mít nad ostatními moc, užívá si to při šikanování. Bývá arogantní a urážlivý. Svou suverenitou snadno získává přívržence, kteří ho obdivují a pomáhají mu, z hlouposti i ze strachu. Ublížovat druhým je pro agresora radostí. Nezná pocit soucitu, za určitých okolností, např. při rozjízďející se šikaně, mohou tuto schopnost ztratit i děti, které jsou, nebo dosud byly úplně „normální“. Agresor často špatně rozeznává, co ostatním dělá radost a co jim vadí. Schopnost empatie se získává s věkem, u některých jedinců se může objevit opožděně. Jedna z nejčastějších výmluv bývá, že jde přece jen o legraci a nedošlo jim, že oběti ubližují. Nedostatek empatie však šikanu neomlouvá.²⁷

²⁵ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 54

²⁶ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 55

²⁷ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 55-56

Dle M. Koláře bývají agresori zpravidla fyzicky zdatní, minimálně v porovnání s obětí. Vždy se u nich dá zaregistrovat krutost, projevující se uspokojením při ponižování oběti a touha po moci. Tyto dva motivy jsou hnací silou pro konání agresorů.²⁸

1.4.3 Přihlízející

Role přihlízejících bývá sledována nejméně, pozornost je většinou zaměřena především na agresora a oběť. Svědci, kteří se šikany účastní, i když jen pasivně, jsou stále účastníky šikany. Přihlízející zažívají bezmoc, strach a obavu z toho, že by se oni sami mohli stát obětí. Později si často vyčítají, že vše nechali zajít tak daleko a nedokázali zlu zabránit. Strach nebo pocit bezmoci je však zastaví. Je důležité klást dětem na srdce, že podávat informace o šikanování spolužáka, není žalování, ale naopak pomáhání.²⁹

Agresorům přináší radost nejen ubližování oběti, ale také předváděním se před ostatními, kterým se snaží ukázat svou moc. Děti, které se stanou diváky šikany, vidí, jak se něco zakázaného děje opakovaně a stále dokola, tímto získávají novou zkušenost. Šikana se často záměrně projevuje před ostatními, aby si získala jejich pozornost a získala jejich podporu. Trýznění oběti bývá zároveň atraktivní podívanou. Tento jev byl patrný i v minulosti, kdy se konaly veřejné lynče a popravy. Pokud šikanování trvá týdny či měsíce, pak se tato zkušenost spolu se strachem proměňuje v mentalitu třídy. Děti se postupně přidávají na stranu agresora a situace se jim jeví jako normální. Přidat se na stranu agresorů zároveň znamená zajištění své bezpečnosti a dává záruku, že nebude „práskačem“.³⁰

1.4.4 Zastánce oběti

Jedinců, kteří se přidají na stranu oběti není mnoho, ale tento jev není úplnou vzácností. Zastánci bývají především děti, které mají smysl pro odpovědnost, ve třídě bývají oblíbené a vlivné. Jsou naučené, že mají chránit slabšího, tato vlastnost jim byla vštípena

²⁸ KOLÁŘ, Michal, 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5. str. 139

²⁹ VÁGNEROVÁ, Kateřina, 2011. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-912-5. str. 45-56

³⁰ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 63-64

především rodinnou výchovou. Čím více těchto dětí se objevuje ve třídě, tím více je třída odolnější k šikaně. Je nutné si jich vážit a podporovat jejich kladný vliv na kolektiv.³¹

1.4.5 Pedagog

Spouštěčem šikany se může stát i neodborně provedená sociometrie. Může se stát, že pedagog ignoruje známky šikany, ať už vědomě nebo bezděčně. Jak ukazují různé výzkumy, učitelé šikanu často přehlížejí, podceňují a neumí si poradit s vyšetřováním. Učitelé taktéž rází názor, ať si děti poradí mezi sebou. Tento názor platí pouze v případě drobných sporů, ale rozhodně neplatí v případě šikany. Postoj pedagogů může být také ovlivněn skutečností, že obětí se stávají žáci nesympatičtí a učitel může bezděčně i vědomě sdílet averzi k oběti, aby se ostatním dětem zavděčil. Je pro něj pak těžké pochopit, jak trýznivé je pro oběti šikany snášet nadávky a jiné urážky. Správný učitel by měl překonat podvědomou antipatii a pomoci najít outsiderovi plnohodnotnou roli ve skupině. Postoje učitelů nejsou spojeny jen s vědomým odsouzením a odporem, ale učitel může skrytě a nevědomě sympatizovat s agresorem.³²

Co učitel považuje za nevinnou legraci a co někdy také nevinnou legrací je, může být ve skutečnosti předehranou nebo nácvikem šikany, která propukne naplno, jakmile se pedagog vzdálí. Pro oběť může být taková situace zvlášť deprimující.³³

1.4.6 Rodiče zúčastněných

Stejně jako většina naší společnosti i rodiče vědí o šikaně málo a podceňují ji. Pokud je škola v rámci prevence neinformuje a nevyzývá je ke spolupráci, rodiče si nepřipouští, že takto závažná věc by se mohla týkat jejich dětí.³⁴

³¹ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 64-65

³² ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 65-68

³³ ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. str. 15

³⁴ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 68

Rodiče agresorů se zpravidla vůbec nedovědí, že jejich dítě někoho šikanuje. Pokud je škola o tomto jevu informuje, mají často sklon problém bagatelizovat a omlouvat. Rodiče bývají často vůči kritice školy arogantní a snaží se své dítě, jakkoliv zachránit. Tímto se stávají nepřímými účastníky šikany. Mezi rodiči jsou však i tací, kteří se školou spolupracují a chtějí problém vyřešit.³⁵

Zpravidla třetí strana (učitel, ředitel školy, policie, sousedé...) informuje rodiče, že mají doma agresora. Příznaků agrese si mohou rodiče všimnout i doma, ale bývá častější, že doma se dítě chová jinak než ve škole. Pro rodiče je vždy těžké si přiznat, že jejich dítě je agresorem, zprvu nechtějí tuto informaci vůbec přijmout. Pozice těchto rodičů není vůbec jednoduchá, ale je důležité, aby svým dětem důrazně sdělili, že s jeho chováním nesouhlasí, neomlouvali ho, ale zároveň mu v této situaci pomohli (hledání odborné pomoci). Dítě musí pochopit, že jeho chování není správné, ale zároveň je důležitá podpora rodičů.³⁶

Rodiče obětí se o šikaně dozvídají častěji než rodiče agresorů. Děti se jim doma buď se svým problémem svěří, nebo rodiče poznají, že se s jejich dítětem něco děje. Děti často prosí, aby rodiče do problému nezasahovali, a ti jim vyhoví. Může to být tím, že rodiče nevěří, že si škola se šikanou dovede poradit, nebo si nechtějí školu poštvat proti sobě, nebo problém neřeší, jelikož šikana patří k dětství. V bezradnosti se může stát, že rodiče dítě obviní, že si za vše může samo, tím pak prohlubují jeho pocit nedostatečnosti, úzkosti a osamělosti. Nelze však všechny rodiče házet do jednoho pytle, najdou se mezi nimi i tací, kteří vědí, jak mají své dítě podpořit a zajistit mu ochranu před agresorem. Spolupracují se školou a jejich pomoc může být pro pedagogy velmi cenná.³⁷

Může se stát, že rodiče zvolí zdánlivě nejjednodušší řešení - dají dítě na jinou školu. Žák, který je šikanován v jedné třídě se často stane terčem útoků i v jiné třídě, škole, táboře...

³⁵ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 68

³⁶ VÁGNEROVÁ, Kateřina, 2011. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-912-5. str. 44

³⁷ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 69-70

Rodiče agresorů často říkají, že oběť neustále provokuje, je divná, ostatní otravuje a může si za to sama. Šikana je však neomluvitelná a vina je vždy na straně agresorů.³⁸

1.5 Řešení šikany

Žádné obecné a zjednodušené návody na šikanu neplatí, každý případ je jedinečný. Průběh vyšetřování ovlivňují různá hlediska – kvalitní informace, důvěryhodní svědci, spolupracující rodiče oběti a agresora, stanovení stadia šikany. Škola by měla brát na zřetel, že pokročilejší šikana potřebuje pomoc odborných pracovníků.³⁹

Jako první je nutné okamžitě šikanu zastavit. Pokud jde o vážný případ, musí agresor či agresori opustit třídu, skupinu či školu. Definici šikany v právním řádu nenajdeme, ale zákon stanovuje řadu deliktů, ke kterým při šikaně dochází. V každém případě vždy odsuzujeme čin, nikdy dítě.⁴⁰

1.5.1 Postup řešení šikany ve škole dle M. Koláře⁴¹

Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany

Nejprve je důležité zjistit, jak je šikana rozvinuta a jakou má formu. Informace získáváme prostřednictvím rozhovorů s informátory a oběťmi, někdy i svědky a dalšími členy skupiny.

Aby metoda fungovala je nutné, aby se šikana nacházela v 1., 2. nebo 3. stadiu a je důležité znát zvláštnosti základních forem šikany. V případě psychické, dívčí či kyberšikany se vyžaduje speciální znalost pro diagnostiku.

³⁸ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 58

³⁹ VÁGNEROVÁ, Kateřina, 2011. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-912-5. str. 30-31

⁴⁰ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 95-96

⁴¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5. str. 180-184

Rozhovor s informátory a obětí

Jako první přicházejí na řadu rozhovory s informátory a obětí o vnějším obrazu šikany. Pokud hovoříme s těmi, kdo na šikanu upozornili, následuje ihned rozhovor s obětí. Pokud šikanu zachytí pedagog, pak často rozhovor s informátory odpadá.

Pokud rodiče školu informují o údajné šikaně, je důležité, aby to učitelé brali na zřetel. Neměli by výpověď rodičů zpochybňovat, ale naopak ji prověřit. Škola by měla být na podobné situace připravena a měla by vědět, jak situaci řešit.

Rozhovor s obětí musí být utajen před ostatními žáky, je nutné oběť chránit před případnou pomstou a odmítnutím třídy.

Nalezení vhodných svědků

Ve spolupráci s informátory a obětí hledáme vhodné členy skupiny, kteří budou pravdivě vypovídat. Jde o žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádí s ní nebo ji alespoň neodmítají. Jsou to žáci, kteří nesympatizují s agresorem.

Individuální rozhovory se svědky

Je důležité organizovat rozhovory tak, aby o nich druzí nevěděli, např. po vyučování. Rozhovory by měly probíhat jednotlivě, případně za účasti dvou svědků. Vážnou chybou je společné vyšetřování svědků a agresorů, za zásadní chybu je považována konfrontace oběti a agresorů.

Ochrana oběti

Šikanované dítě je nutné chránit, dokud se vše nevyřeší (zvýšení dozor, bezpečné příchody a odchody). Pokud jde o závažný případ, oběť zůstává doma.

Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru

Na základě stanovení diagnózy se volí ze dvou druhů rozhovorů.

Pokud se jedná o první či druhé stadium šikany a násilí nemělo vážnou podobu, následuje rozhovor s obětmi a rozhovor s agresory, který případně směřuje k metodě usmíření.

V jiných případech následuje rozhovor s agresory, vždy jde až o poslední krok vyšetřování. Nejprve je však nutné znát vnější obraz šikanování a mít shromážděné důkazy, jinak hrozí,

že vše zapřou, budou vědět, že je někdo „napráskal“ a poté dostanou možnost zahltit stopy, případně se pomstí podezřelým. Směřuje se k metodě vnějšího nátlaku.

Hlavním významem rozhovorů je, abychom agresory okamžitě zastavili a ochránili oběť, ale i je samé před následky jejich činů. V mnoha případech se dá využít princip „přitlačení ke zdi“ – při jakémkoliv náznaku šikany bude jejich potrestání přísnější, případně nahlášeno na policii.

Realizace vhodné metody

Na základě rozhovorů se zrealizuje vhodná metoda. V případě metody usmíření, dochází k odstranění agresivního postoje, domluvě a usmíření mezi aktéry šikanování. Trestání se zde nekoná. Jednotliví aktéři sdílejí odlišné pocity, agresor se pokouší vcítit do své oběti, mít s ní soucit a pochopit její utrpení.

V jiných případech se využívá metoda vnějšího nátlaku, výchovná komise. Probíhá setkání pedagogů, žáka (agresora) a zákonných zástupců, rozhoduje se o výchovných opatřeních.

Třídní hodina

V případě metody usmíření nastává závěrečné třídní setkání k posouzení společného úsilí. Pokud byla realizována metoda vnějšího nátlaku je nutné informovat celou třídu o potrestání útočníků.

Rozhovor s rodiči oběti

Individuální setkání s rodiči oběti je důležité, u počáteční šikany obvykle probíhá až po jejím vyšetření. Úkolem setkání je informovat rodiče o stavu ve třídě a domluvit se na dalších opatřeních.

Třídní schůzka

V každém případě je nutné informovat rodiče, že ve třídě byla šikana, kterou škola řešila. U metody usmíření stačí většinou podat informaci na pravidelné schůzce, u druhé metody je nutné svolat schůzku mimořádnou.

Práce s celou třídou

Po vyšetření šikany a potrestání, je nutné pracovat s celou třídou. Nejlepší prevencí je budování trvalých kamarádských a bezpečných vztazích. Případně je možné využít nabídku profesionálů z některých servisních zařízení.

P. Říčan uvádí podobné schéma postupu jako M. Kolář. Nejprve je důležité zjistit, co nejvíce informací pro obvinění agresorů, pomocí rozhovorů s informátory a oběťmi, svědky, a nakonec rozhovor s agresory.⁴²

⁴² ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 79

Praktická část

2 Metodologie výzkumu

V praktické části výzkumného šetření je využito především hloubkové analýzy dokumentů, která je doplněna rozhovory. Jde o zprávy třídního učitele a katalogové listy žáků. Na základě analýzy jsem se doptávala učitelů na okolnosti týkající se šikany ve škole.

Zpráva třídního učitele se odevzdává každé čtvrtletí, obsahuje charakteristiku třídy – počet a složení třídy, prospěch třídy – celkový prospěch, vyznamenání, neprospěl, absence třídy – celkový počet hodin, počet omluvených, nemluvených hodin, chování žáků s odůvodněním, proč je snížený stupeň, udělení výchovných opatření a jejich důvod, seznam žáků, kteří neprospěli či byli nehodnoceni, seřazení žáků dle prospěchu a dle docházky.

Katalogové listy obsahují základní osobní údaje žáka, průběh studia – hodnocení chování a prospěchu, počet zameškaných hodin, historie pohybu žáka (přestup z jiné školy, na jinou školu...), historii vzdělávacích programů, udělení výchovných opatření (kdy, druh, důvod), různé poznámky k vzdělávání (zápisy z výchovných komisí, záznamy z jednání, přiložené zprávy...). V každém katalogovém listu by měly být zahrnuty formou příloh zásadní informace, které souvisejí se žákem.

Cílem výzkumu je zpracovat příběh šikany, její jednotlivé části a aktéry.

Pro výzkum jsem využila především hloubkovou analýzu dokumentů školy, které zahrnovaly záznamy z výchovných komisí, rozhovory s aktéry šikany rozhovory s pedagogy a lektorkami primární prevence.

V rámci práce byla předložena možnost, jaká východiska mohla škola využít v řešení šikany.

2.1 Příběh šikany, popis šikany a její souvislosti

2.1.1 Hana – oběť šikany

Hana je od narození nedoslýchavá, trpí oboustranným velmi těžkým postižením sluchu a také dysfázií. Z tohoto důvodu používá kochleární implantát, bez kterého vůbec nic neslyší. Při zapojení kochleárního implantátu slyší přibližně jako při středně těžké nedoslýchavosti. Vzhledem k handicapu je vzdělávána dle individuálního vzdělávacího plánu, ale navštěvuje běžnou třídu základní školy. Individuální plán je vypracován třídní učitelkou a je každoročně aktualizován. Odborné posudky jsou vypracovány Speciálně pedagogickým centrem pro sluchově postižené, které mimo jiné uvádějí, jak má být Hana vzdělávána, hodnocena a jaká je míra potřebné podpory.

Učitelé Hanu popisují jako veselé, vstřícné a přemýšlivé děvče, které rozhodně nepůsobí dojem, že by ve třídě prožívalo nějaká muka. Hana je bystrá a snaživá dívka, která se snaží své učivo zvládat. Během hodin se snaží být aktivní. Při vyučování je důležité dbát na oční kontakt, výraznější mimiku, srozumitelnost a dostatečnou hlasitost mluveného projevu. Občas se stává, že něčemu nerozumí, ale nemá problém se během hodiny na cokoliv zeptat. Hana je velmi svědomitá a pracovitá, své velmi těžké postižení dohání svou pílí.

Třídní učitelka Hanu vidí jako introvertku, která je doma vedena spíše k samostatnosti i v řešení problémů ve vztahové sféře, či při překonávání konfliktů. Hana je vychovávána tak, aby si nestěžovala, nejspíš proto svůj problém ve třídě neoznámila sama. Ve třídě nemá kamarádku ani kamaráda, proto více důvěry projevuje směrem k pedagogům. Během vyučování nikdy nepřekročila normy slušného chování.

Ke spolužákům je vždy kamarádká, ale ti její vztah neopětují. Pouze během tělesné výchovy, kde nejsou přítomni chlapci, se dívky chovají k Haně vstřícněji. V sedmé třídě na lyžařském kurzu ostatní učitelé pozorovali volnočasové aktivity, kdy se k ní chlapci chovali necitlivě – dělali si z ní legraci, kterou ona nechápala.

Obětí se může stát téměř kdokoliv. Šikana může hrozit dítěti, které přijde již do zajištěného kolektivu, případně dítěti, které má nějaký handicap. Agresor v oběti vidí tělesnou

slabost a cítí z ní, že se nedokáže bránit. Agresory láká jakákoliv odlišnost, patří sem i neatraktivní vzhled, případně jeho projev.⁴³

Charakterizovat oběť je těžší než vystižení charakteristiky agresora. Téměř v každé skupině se objeví nějaká oběť, někdy je její výběr naprosto náhodný. Oběť nemusí mezi ostatními ničím vybočovat, ale stačí, že se bojí a svůj strach nedokáže skrývat.⁴⁴

Hana nastoupila do školy již do zajetého kolektivu, přišla se sluchovým handicapem. Agresoři využívali její handicap, aby na ni mohli pokřikovat, vydávali zvuky do jejího mikrofonu, a protože měla akné, nazývali ji zrůdou a pobízeli ji, aby šla ostatní strašit.

Handicapované děti jsou velmi snadné oběti. V současné době je trendem integrovat postižené děti do běžných základních škol. Tento trend má svá pro i proti. Děti si takto mohou uvědomit, že mezi námi nejsou jen zdraví jedinci, ale zároveň zde hrozí, že postižené dítě bude terčem posměchu. Handicapované dítě se musí do jisté míry naučit být samostatné. Je důležité, aby učitel byl na tuto situaci dobře připraven, nepřipravená integrace může být pro handicapované dítě ohrožující.⁴⁵

Oběť bývá postupně napadána agresorem častěji a surověji, pokud oběť nenajde způsob, jak se bránit, postupně ztrácí vztahy i s dalšími a zůstává sama. Ostatní se s ní nechtějí přátelit, nejen ze strachu, ale i z prestiže.⁴⁶

Hana měla ve třídě kamarádku, která se s ní postupně přestala bavit, ze strachu, že ona sama se stane obětí šikany. Stejně tak se s Hanou přestaly bavit i další spolužačky...

⁴³ ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. str. 34-35

⁴⁴ KOLÁŘ, Michal, 2000. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 2. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-409-5. str. 56

⁴⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. Metodický portál: Články [online]. 16. 10. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>. ISSN 1802-4785.

⁴⁶ ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. str. 9

Navzdory všemu, Hana chodila neustále do školy a na první pohled na sobě nedala znát, že ji něco trápí.

Výpověď Hany (8. třída – duben)

Hana svou výpověď přinesla písemně do ředitelny.

Existují určitý zvuky, které jsou mi velmi nepříjemný. Kluci jsou si toho vědomi a schválně tyto zvuky vyvolávají, jde například o zvuk tekoucí vody, shazování židle na zem, bouchání pravítek a sešitů. Dělá to především Jan, Kryštof, Petr a Robin. Když se objevím blízko nich, začnou přisouvat lavice ke zdi, občas mě uhoděj do nohy, a ještě se mi posmívají.

Jan během vyučování často vyrušuje a učitelka po něm chce, aby si sednul ke mně, dělá u toho různé ksichty, protože tam sedím já. Všichni kluci si tvoří papírové vlaštovky či koule z mokrých ubrousků, házejí je po třídě a po mně, já to potom musím uklízet. Občas po mně házejí i křídly. Jednou jsem si sedla na mokrou židli.

Stává se mi, že některým věcem nerozumím a zkouším zjišťovat informace od holek, někdy i od kluků, ale kluci mi to nedovolí. Řvou na mě, ať mlčím a jdu si sednout na svoje místo, vůbec nechápu, proč to dělají. Dělal to všichni kluci, ale nejčastěji Jan a Petr.

Během hodin používám mikrofon, abych lépe slyšela. Pokládám ho na stůl pár minut před zvoněním, kluci chodí okolo a cinkají do něj klíčkama, především Petr a Robin. Když si chci mikrofon vzít k sobě, nedovolej mi to. Je pro mě velmi důležitý, abych učitele slyšela a také na ně viděla. Někteří z učitelů chodí po třídě, a tak se musím otáčet. Kluci na mě však dělají obličeje a ukazují mi, abych se otočila dopředu. Někdy mi zaberou místo, abych nemohla sedět ve svojí lavici. Často mi pak Jan a Petr svítí do obličeje laserovou baterkou.

Je důležité rodiče oběti varovat před ukvapenými akcemi, klást jim na srdce, aby se svým dítětem spolupracovali a rozhodně by nikdy neměli brát spravedlnost do svých rukou. Hana byla vychována, aby si nestěžovala, proto si nejspíš problémy ve třídě nechávala pro sebe. Rodiče by nikdy neměli dítě vinit, že si za to může samo, že je divné, bezbranné a neschopné, případně, aby za to bylo potrestáno. Každý rodič si volí svůj vlastní postup, jak

bude šikanu řešit, žádný univerzální postup neexistuje. Rodiče by však měli být pro své dítě oporou, zdrojem bezpečí a ochrany.⁴⁷

2.1.2 Výpověď svědků

V dubnu se sešli svědci z 8. třídy v ředitelně, kde ústně popsali situaci ve třídě. Z výpovědí svědků (spolužáků) vyplývá, že hlavním agresorem je pravděpodobně Petr, další se přidávají a utváří dle Koláře tzv. tvrdé jádro, které se formuje ve 3. stadiu šikany. Tento klíčový moment spočívá v tom, že agresoři začínají spolupracovat a systematicky šikanují nejvhodnější oběť – Hanu. Spolužáci se buď přidali na stranu agresorů, nebo jí jen nečinně přihlíželi, čímž se také stali součástí šikany.⁴⁸

Petr: hlavní, kdyby nebyl, tak by to nebylo, vymýšlí, deleguje

Jan: pod vlivem Petra, jen aby nebyl divný

Kryštof: je pod vlivem Petra, chce se mu zavděčit

Robin: spíš se jí štítí, jde s klukama, nechce být divný

Celá situace se táhne již od 3. třídy, kdy k nám Hana nastoupila, v 8. třídě se všechno zhoršilo. Neustále na ní slovně útočí, všichni. Dělají to bez sebemenšího důvodu, každou přestávku, hrozně u toho řvou. Dokonce jí vyhrožují a říkají, ať umře. Petr na ní řve, že je zrůda a ať se ničeho nedotýká. Berou jí mikrofon a pokřikují do toho, nadávají a řvou, že je stejně neslyší. Kryštof do toho řve, že je stejně hluchá a Petr zase, že je debil a dělá různé posunky, ostatní se tomu smějí. Kryštof do ní vráží lavicí, aby k nim nemohla. Petr jí pro změnu bouchl do břicha až úplně odletěla, potom jí hrozil židli, že to po ní hodí.

Neustále Hanu něčím prudí, ona pak odejde ze třídy a raději čeká na chodbě, nebo ji prostě ze třídy vyhoděj, dají tam koše a nechtějí ji pustit dovnitř. Je na ní vidět, že ji to

⁴⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. *Kdo jsou agresoři a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. Metodický portál: Články [online]. 16. 10. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>. ISSN 1802-4785.

⁴⁸ MATOUŠKOVÁ, Ingrid, 2013. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0. str. 239

mrzí a má často slzy v očích. Oni z toho mají hroznou radost a řvou, že už konečně odešla, že ji konečně vyhnali. Petr pak vykřikuje, že Hana hrozně smrdí a začne otevírat okna, přitom nejvíce smrdí on. Kluci ji vysílají, aby šla ostatní strašit, protože má akné. Dělají to i venku, když čekáme na odpoledku, Hana třeba poslouchá hudbu, oni na ni schválně mluví, ona se pak chce dozvědět, co se děje a kluci začnou běhat a rvát: „Fuj, hlavně na tohle nesahejte, ona se toho dotkla!“ Během vyučování po ní házej papírový vlašťovky a koule, nejvíce asi během hodin třídní učitelky. Poznámky klukům vůbec nevadí, vesele házejí učitelce žákovský na stůl a je jim to úplně jedno.

Petr a Kryštof napsali o Haně slohovku a přinesli to holčkám, ale ony to zmačkaly a hodily do koše. Ostatní holky se Petra už taky bojí, bere jim třeba penál.

Hana měla dřív ve třídě kamarádku, ale kluci jí začali taky ubližovali, tak se s ní radši přestala bavit. S Hanou se holky občas baví, ale jen o učení, nejde o kamarádství. Někdy se holky Hany zastanou, ale Petr jim řekne, že nemají právo do toho mluvit, a že jsou úplně blbí. Pak ironicky pronese, že Hana je hrozná chudinka a nikomu vůbec nic nedělá. Navází se do každého, kdo se jí zastane. Jedna holka si s Hanou občas píše úkoly, Petr k nim přijde a má k tomu připomínky typu: „Ty se s tou zrůdou baviš?“. Ostatní spolužáci to od nich taky schytávají. Když se nějaká holka rozbřečí kvůli špatné známce, Jan na ní začne rvát, ať brečí a pořádně, že je to hrozná sranda. Jeden spolužák pak přišel do školy nově ostříhaný a Jan prohlásil, že vypadá jako žalud, ostatní kluci to pak po něm pořád opakovali. Jedný spolužačce pak pořád říká, že je tlustá. Petr nedávno řekl: „Já už to mám vymyšlený, Hanu postavíme tady, Jan ji podrží a já na ní shodím klavír, zlámal bych jí všechny kosti.“

Hana je pro ně nejsnazší cíl, protože špatně slyší a nemůže se bránit. Kluci se v tom strašně vyžívají a týrají ji. Ona to dříve brala jako hru, ale teď už to tak není. Vykonavatelé jsou většinou Petr a Kryštof, u dveří pak hlídá Jan a Robin. Kdyby nebyl ve třídě Petr, byl by tam daleko větší klid, on není normální, je agresivní. Možná by ho pak zastoupil Jan, ale v menší míře.

Otázkou zůstává, proč svědkové oznámili situaci ve třídě po tak dlouhé době. Ve třídě se patrně objevil efekt přihlížejícího, sociálně psychologický jev, kdy ostatní nenabídnou pomoc ve stavu nouze. Pozice svědka takovéto události je nezáviděníhodná.

Nečinnost svědků může být vysvětlována jako narušení pocitu sounáležitosti nebo odhodlání dodržovat společenské normy. Abychom v dané situaci zasáhli, musíme překonat různá rozhodnutí – všimnout si problému, vyhodnotit ho jako stav nouze, promyslet poskytnutí druhu pomoci a poté na sebe vzít odpovědnost jednat. Skupina svědků se navzájem sleduje a pokud nikdo jiný nereaguje, jednotlivec většinou nezačne jednat sám, ačkoliv spolužáci většinou o probíhající šikaně vědí. Důvodem může být, strach ukázat své emoce a situace pro něj nemusí být lichotivá. Pasivita a lhostejnost svědků však přispívá k rozvoji šikany.⁴⁹

2.1.3 Kryštof – aktér šikany

Kryštof patří mezi žáky s horším průměrem. Třídní učitelka hodnotí jeho přístup k učení jako téměř nulový, domácí přípravu zanedbává. Kryštof by však měl na lepší výsledky, kdyby se doma připravoval. Na základě neplnění školních povinností mu bylo několikrát uděleno napomenutí a důtky třídního učitele. Během vyučování má problém udržet pozornost. Do školy jinak dochází pravidelně, nijak zvlášť nezameškává.

Do třídního kolektivu se snaží aktivně zapojovat, ale je spíše tolerován. Kryštof se nezúčastnil kohezivního pobytu třídy, a to mu znemožnilo se s kolektivem více sžít. Často dostává poznámky, které jsou zaměřeny na jeho vztah ke spolužákům. Má problém řešit krizové situace, jedná v afektu a ostatním vulgárně nadává. Jednou fyzicky napadl svého spolužáka. Svého jednání poté lituje, omlouvá se, někdy dokonce i brečí. Kryštof komunikuje hlavně s chlapci, k dívkám je spíše zlý a uráží je. Kryštof vyrůstal bez matky, která o něj neměla zájem, chybí mu ženský vzor a odtud zřejmě pramení jeho vztah k dívkám. Vychovává ho otec s dědou. Oba se mu snaží zajistit základní životní potřeby, ale neumí se socializovat. Otec na třídní schůzky ani konzultační hodiny nechodí.

Myslím, že to nedělá záměrně, ale spíše s dívkami neumí komunikovat. Naopak k dospělým je velice vstřícný, snaží se pomáhat. Je vděčný za každý úkol, který splní a je za něj pochválen.

V sedmé třídě byl Kryštof zapojen do programu organizace Lata, kam pravidelně dochází do kroužků a aktivit, které toto centrum organizuje. Lata pomáhá dětem a mladým

⁴⁹ KADLECOVÁ, Šárka. *Efekt přihlížejíciho*. Metodický portál: Články [online]. 12. 11. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/17893/EFEKT-PRIHLIZEJICIHO.html>. ISSN 1802-4785.

lidem a rodinám, aby dokázali zvládat nepříznivé nebo ohrožující situace, centrum posiluje jejich samostatnost. Kryštofovi velmi chybí jakýkoliv sociální kontakt, proto je vděčný za každý úkol, který mu je svěřen a jakoukoliv šanci se zapojit do kolektivu. Bohužel i tak se svezl s ostatními chlapci na šikaně spolužačky, nedocházelo mu, jaké to bude mít následky. Má dva kamarády, kteří se na šikaně Hany nepodíleli, jen přihlíželi, ale nejspíš jim ani nedošlo, o jak závažnou situaci jde...

Z důvodu opakované nepřipravenosti do hodin a zhoršení prospěchu byl otec pozván v 6. třídě na výchovnou komisi. Na této schůzce byl otci nastíněn Kryštofův problém, podle vyjádření TU otec nedostatečně kontroluje Kryštofovu přípravu. Kryštof nemá naučený pravidelný režim, který by dodržoval. Otec na řadu návrhů, jak se synem pracovat, reagoval tak, že to nejde, protože je dlouho v zaměstnání, a když se vrátí domů, stará se o domácnost a na synovu kontrolu již nezbývá čas, obvykle úkoly kontroluje jednou týdně.

Výchovná poradkyně vidí problém především v tom, že Kryštofovi chybí důslednost a dohled nad jeho prací. Kryštof k otci velmi vzhlíží, má v něm velký vzor, ale podle ní má pocit, že otec o něj nestojí. Velmi by mu pomohlo zažít pocit, že o něj otec projevuje zájem, že ho pochválí. Otci bylo doporučeno, aby s Kryštofem zašli na OSPOD a společně by hledali cestu, jak spolu pracovat, komunikovat, případně doporučit někoho dalšího. Dále bylo otci doporučeno, aby si se synem vytvořil písemnou dohodu, která bude obsahovat 3 nejdůležitější body a důsledky, které nastanou při neplnění a naopak výhody, když vše půjde podle plánu. Oba ji podepíší a škole ukážou k nahlédnutí. Škola bude informovat OSPOD, bude požadovat intenzivnější spolupráci s otcem a synem. Na základě neplnění školních povinností byla Kryštofovi v šesté třídě udělena důtka třídního učitele.

Kryštof si šikanou mohl „lécit mindrák“, že trpí pocity méněcennosti, nízkým sebevědomím, závidí spolužákům rodinný život a cítí se nešťastný. Vstupem mezi agresory se získal nějakou pozici a pocit, že někam patří. Agresorovi může chybět empatie a hůře poznává, co ostatním dělá radost a co jim ubližuje. Tato schopnost se získává věkem a pokud je rodinné prostředí nedostatečné, je možné, že se plně nerozvine.⁵⁰

⁵⁰ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 55-56

Výchovná komise – šikana spolužačky (8. třída – květen)

Přítomni: ředitel školy, třídní učitelka, školní metodik drogové prevence, zákonný zástupce žáka, výchovný poradce, zástupce ředitele školy

Předmět jednání: spoluúčast na šikaně spolužačky Hany se sluchovým handicapem, Kryštof na Hanu slovně a fyzicky útočil, dělal jí nepříjemné zvuky do mikrofonu (což jí činí fyzickou bolest), vyháněl ji ze třídy a zavíral na chodbě, vrážel do Hany lavicí

Výpověď Kryštofa (8. třída – duben)

Výpověď Kryštofa proběhla v kabinetě výchovné poradkyně.

Občas na ni pokřikuju, znervózňuje mě její přítomnost. Nevím, proč to dělám, nepřemýšlím nad tím. Udělám vždycky to, co mi kluci řeknou. Nevím, jak se mám mezi nima chovat, někdy se chovaj normálně, jindy hnusně.

Výpověď rodičů (8. třída – duben)

Otec se zápisem z výchovné komise souhlasil, ale nesouhlasil s kontaktováním odborníka (SVP Klíčov), chce si se synem promluvit sám.

2.1.4 Robin – aktér šikany

Třídní učitelka z prvního stupně popisuje, že Robinovo chování bylo jako na houpačce, dokázal být agresivní vůči spolužákům, ale zároveň vykonával vzornou práci ve třídě a péči o školní časopis. V páté třídě dostal důtku třídního učitele, kdy začínaly počátky agrese vůči Haně.

Přechodem na druhý stupeň se jeho chování zhoršovalo, vzorná práce pro školu a třídu skončila. Třídní učitelka si na základě zhoršování situace šesté třídě pozvala rodiče do školy.

Robinova agrese vůči spolužákům se stupňovala... Robin měl během tělesné výchovy opakované neshody se spolužákem Petrem.

Za incident byl potrestán především Robin, a to na základě popsání situace ostatních a přiložené komunikace na Facebooku. Rodičům bylo doporučeno, aby kontrolovali činnost na FB. Za napadení spolužáka dostal napomenutí třídního učitele, za podvody v žákovské knížce důtku ředitele školy.

Výchovná komise – šikana spolužačky (8. třída – duben)

Přítomni: ředitel školy, třídní učitelka, kurátor sociálně právní ochrany dětí, školní metodik drogové prevence, zákonní zástupci žáka, výchovný poradce, zástupce ředitele školy

Předmět jednání: spoluúčast na šikaně spolužačky Hany se sluchovým handicapem, Robin po ní házel vlašťovky, papíry, dělal nepříjemné zvuky do jejího mikrofону, což jí činí fyzickou bolest, odmítal Hanu a bránil jí v sezení v lavici

Výpověď Robina (8. třída - duben)

Robinova výpověď proběhla v ředitelně za účasti ředitele školy a třídního učitele.

Robin odmítl, že by Hanu někdy uhodil nebo jí pokřikoval do mikrofону. Popisuje, že do mikrofону křičel především Petr a Jan, Kryštof do toho cinkal klíči. Jako svého kamaráda uvádí Jana, ale s Petrem kamarád není.

Někdy jsem jí řekl, ať vypadne, byl jsem na ni sprostěj. Takto se chová celá třída (kromě 4 lidí), většinou to nejvíce dělá Petr a Jan. Když má sedět ve druhé lavici, kluci jí řeknou (Petr a Jan), že tam nemá sedět, protože jim není příjemný, když je u nich blízko.

Přímo takhle blbě se Jan a Petr nechovají jen k Haně, ale nadávky řeknou i někomu jinému – už to tak nebereme.

Výpověď rodičů (8. třída – duben)

Robinovi rodiče zaslali řediteli školy e-mailem připomínky k situaci a odmítali podepsat zápis z výchovné komise. Rodiče nesouhlasili s tím, že by Robin dělal Haně nepříjemné zvuky do mikrofону. O situaci ve třídě neměli přehled, škola je údajně neinformovala o Robinových problémech se spolužačkou. Pokud by o tomto věděli, Robin by své chování okamžitě změnil.

Rádi budeme spolupracovat s Vaší školou, Robin se již bude chovat ke všem spolužákům slušně, nebude přihlížet nevhodnému chování vůči slabším, všem se omluví. Především vše však Robina mrzí, prosíme, dejte mu šanci!

Robin byl v květnu vyšetřen v psychiatrické ambulanci na žádost rodičů v souvislosti s výskytem šikany ve školním prostředí, zprávu dodali třídní učitelce. Zpráva popisuje, že Robin nevykazuje známky jakéhokoliv narušení a jeho morální postoje jsou naprosto

v pořádku. Pokud by se popsaného chování vůči své handicapované spolužačce dopustil, patrně by nešlo o šikanu, ale o neporozumění situaci.

2.1.5 Jan – aktér šikany

Jan do třídy nastoupil v 6. třídě, dříve navštěvoval základní školu, která má pouze 1. stupeň. Na původní škole neplatil zrovna za vzorného žáka, neplnil školní povinnosti, neustále vyrušoval během výuky a pedagogové ho označili za drzého, neukázněného chlapce, který absolutně nerespektuje pokynů dospělých. Za své chování dostal napomenutí a důtku třídního učitele. Třídní učitelka nebyla s jeho chováním spokojená.

Jeho nevhodné chování pokračovalo i v mé třídě. Jan neustále vyrušoval během vyučování, a i ostatní učitelé si stěžovali na jeho nevhodné chování, tím si každý rok vysloužil několik NTU a DTU.

Typologie agresora má určité typické vlastnosti a jejich znalost nám může pomoci odhalit, kdo je agresorem ve skupině, kde dochází k šikaně. Agrese bývá spojena s porušováním školního řádu a pravidel chování. U Jana dle výpovědi učitelů můžeme sledovat celkovou nekázeň, drzost, lhaní a podvádění. Agresor bývá u spolužáků neoblíbený, což není Janův případ. S učiteli sice spíše nespolupracuje, ale jak je vidět na obrázku č. 4 a 6, patří Jan mezi oblíbené spolužáky.⁵¹

Výchovná komise – šikana spolužačky (8. třída – duben)

Přítomni: ředitel školy, třídní učitelka, kurátor sociálně právní ochrany dětí, školní metodik drogové prevence, zákonní zástupci žáka, výchovný poradce, zástupce ředitele školy

Předmět jednání: šikana spolužačky Hany se sluchovým handicapem, Jan na ni slovně útočil, bránil Haně v komunikaci se spolužačkami, dělal jí nepříjemné zvuky do mikrofonu, vyháněl ji ze třídy a zavíral na chodbě, dalším bodem jednání bylo respektování autorit, Jan opakovaně neuposlechl pokynů učitelů a choval se k nim nevhodně

Výpověď Jana (8. třída – duben)

Janova výpověď proběhla v ředitelně za účasti ředitele školy a třídního učitele.

⁵¹ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 53-55

Jan, stejně jako Robin, odmítal, že by Haně pokřikoval do mikrofonu. Dle jeho výpovědi viděl naopak holky, jak do mikrofonu křičí. Přiznal, že na ni občas pokřikoval, ale jen pokud ho ona vyprovokovala. Hana na něj prý opakovaně sahala, žákům třídní učitelka vysvětlovala, že pro Hanu je toto chování normální a rozhodně tím nechce nikoho obtěžovat. Pokud učitelka Jana přesadí do lavice blízko Hany, přiznává, že mu to učitelka musí přikázat opakovaně, ale nakonec ji poslechne. Připouští, že nechce sedět v blízkosti Hany a někdy mu vadí i Kryštof, štítí se jich a nemá z nich dobrý pocit. Jan dále odmítá, že by přitlačil Hanu ke zdi, udělal to prý jen jednou v šesté třídě. Přiznává, že o přestávce hází vlaštovky, ale nehází to po ní, prý neovlivní, když se to k ní zatoulá. Popírá, že by Haně bránil v komunikaci s ostatními, pouze on sám se s ní odmítá bavit, nerozumí jí.

TU: Co je podle tebe provokace?

Jan: Když na mě šahá, mluví na mě a já ji nerozumím. Myslím, že nějakou pozici ve třídě mám. Ona ze třídy odchází, protože nás hrozně štve, takže buď musíme jít my (5 kluků), nebo ona, tak ji radši vyženeme. Zařveme na ní, ať jde pryč. Ona za námi furt leze, mluví na nás a my si chceme povídat mezi sebou. S holkama se Hana nebaví, protože my jí to nedovolíme, ale ona se s nima stejně nechce bavit.

TU: Jak to bylo s tím klavírem?

Jan: To je taková groteska, že na někoho hodíte klavír. To je sranda, to není vyhrožování, neřekli jsme jí to. Ať si jde mezi neslyšící.

TU: Co kdyby tvé dítě zažívalo to, co Hana?

Jan: Po prvním incidentu bych ji dal mezi neslyšící, pak bych šel do školy a propleskl bych je.

TU: Ale dle tvých slov se kluci jen brání. Tak proč bys je propleskl?

Jan: Ano, uznávám, že se chováme hnusně. Že to někdo řekl o Haně je z mého pohledu špatně zajímavá mě, kdo to je, chtěl bych si s ním promluvit.

TU: Co bys dělal, kdybys viděl na ulici někoho, jak mlátí někoho jiného?

Jan: Kdyby to byl kamarád, kdo bije, tak bych to nehlásil, záleží, kdo by to byl. Kdyby to byl cizí tak... Když někoho napráskáš, tak by pak mlátil on mě. Raději to nechám být, abych pak neměl problém.

TU: Kdybych já měla matku na vozíku a vadila mi, tak bych jí třeba vypustila kola, měla bych od ní klid, jak bych v tvých očích vypadala?

Jan: U mě byste si šplhla, paní učitelko.

Výpověď rodičů (8. třída – duben)

Rodiče nesouhlasili se zápisem z výchovné komise. Jana se zastávali a potvrdili, že nebránil Haně v komunikaci se spolužačkami, žádné nepříjemné zvuky do mikrofonu jí nedělal, ani jí nezavíral na chodbě.

Jan je obviněn z chování, jehož nebyl jednoznačně iniciátorem (v případě šikany). Hana mu bere a sahá na jeho učební pomůcky, sahá i na něj, přestože jí vysvětlil, že je mu to nepříjemné.

Rodiče chtějí se školou spolupracovat a rádi by dostávali více informací o Janově chování. Dále chtěli vědět, kdo stanoví, že se jedná skutečně o šikanu, jak bude škola dále postupovat a zdali se situace bude hlásit na Policii ČR.

Záznam o pohovoru (8. třída - červen)

Přítomni: ředitel školy, externí odborník v oblasti PP, zákonní zástupci žáka

Lektorka primární prevence, která se třídou několikrát pracovala označila Jana jako nepřátelského, který je v opozici vůči všemu, co je jiné. Ve třídě pociťovala, že se žáci bojí promluvit, měli strach ze dvou chlapců, jeden z nich byl právě Jan.

V životě se bude setkávat s jinakostí, jak se bude v těchto situacích chovat? Hanka takto vystupuje, protože má sluchové postižení, nikomu záměrně neubližuje.

Rodiče Jana se ohrazovali, že škola s nimi dostatečně nekomunikuje, neprojednala s nimi oznámení situace na Policii ČR, ani sníženou známku z chování. Dle jejich výpovědi škola dostatečně nejednala, jen seznámila rodiče s tím, co mají udělat.

Hana kluky obtěžovala, proč jí to nikdo nevysvětlil? Nesouhlasíme s tím, aby toto chování bylo označeno jako šikana. Kdo to takto určil? Jan je osobnost, která nerespektuje

autority, proč je za to sankciován? Jan někomu ublížil? Byl někdo ošetřován? Proč neproběhlo dotazníkové šetření?

Rodiče Jana nechtěli přijmout fakt, že jde o šikanu, Hana prý kluky provokovala, tak se jen bránili. Vnitřní rozdíl mezi šikanou a škádlením je velký. Pokud někoho škádlím, očekávám, že to bude legrace pro obě strany, ale když to tomu druhému není příjemné, tak to ukončím. V případě šikany je tomu naopak, agresor provokuje s cílem druhému ublížit a má z toho radost. Své chování opakuje a většinou se násilí stupňuje. Rozhodnout, zda jde o šikanu nebo škádlení, je důležité pro první orientaci v případě.⁵²

Ředitel školy rodičům vysvětlil, že v sedmé třídě byla situace několikrát řešena třídní učitelkou, i ve spolupráci s ostatními pedagogy. Třídní učitelka žákům neustále vysvětlovala, že pro Hanu je dotýkání se ostatních přirozená věc a Haně se snažila vysvětlit, aby se své chování snažila omezit. Tehdy to však TU neoznačila jako šikanu. Škola s rodiči komunikuje, s rodiči se setkal jak ředitel školy, tak i třídní učitelka. Třídní učitelka se snažila s žáky udělat třídnickou hodinu, ale jejich zájem byl téměř nulový.

Ve věci šikany jsem provedl šetření, mluvil se svědky, s agresory i s obětí, o všem byly učiněny zápisy. V květnu byla ve třídě provedena intervence. Ve třídě byly okamžitě posíleny dozory o přestávkách. Na výchovnou komisi byla přizvána také kurátorka OSPOD, se kterou je škola i nadále v kontaktu a informuje ji o vývoji. Škola měla k dispozici také sociometrii ze 7. a 8. ročníku.

V květnu ředitel školy podal oznámení na Policii ČR. Škola nemá povinnost s rodiči probírat oznámení situace na policii – zákonní zástupci však byli informováni emailem v den podání.

Janovo chování se zlepšilo až pod výhružkou snížené známky z chování. Jan věděl o této hrozbě již po rozhovoru s ředitelem školy.

⁵² KOLÁŘ, . *Školní šikanování z různých stran*. Metodický portál: Články [online]. 02. 01. 2006, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/437/SKOLNI-SIKANOVANI-Z-RUZYNYCH-STRAN.html>. ISSN 1802-4785.

2.1.6 Petr – aktér šikany

Bývá pravděpodobné, že se ve třídě objeví minimálně jedno agresivní dítě, většinou chlapec, který ubližuje ostatním. Současně se objevuje dítě rizikové, potencionální oběť. Agresor v oběti objevuje snadnou kořist a šíří kolem sebe atmosféru strachu. Svoji roli si získává spojence pro různé akce, kteří se ho buď bojí nebo jim imponuje. Pokud ve třídě chybí pozitivní silný jedinec či zdravé jádro, které by navozovalo pozitivní atmosféru, vytváří se prostředí vhodné pro šikanu.⁵³

Petr přestoupil z jiné školy v půlce 6. třídy z důvodu stěhování. Výpis ze školní matriky původní školy dokazuje, že ani na předešlé škole neplnil školní povinnosti. Petr neustále zapomínal domácí úkoly, opakovaně porušoval školní řád a svévolně opustil budovu školy během vyučování, za své prohřešky postupně dostal NTU, DTU, DRŠ.

Dle vyjádření třídní učitelky se ani v šesté třídě Petrovo chování nelepšilo. Do školy se nepřipravoval, neustále zapomínal domácí úkoly a pomůcky, chodil pozdě a vymýšlel si různé výmluvy. Za opakované porušování dostal napomenutí a důtku třídního učitele. Během vyučování používal mobilní telefon, ačkoliv dle školního řádu je jeho používání zakázáno. Následovala důtka ředitele školy.

Na základě jeho chování proběhla výchovná komise, které se účastnil ředitel školy, třídní učitelka, učitelka ČJ a matka žáka. Předmětem jednání bylo Petrovo chování, které nebylo v souladu se školním řádem. Petr neplní své povinnosti – žákovská knížka není v pořádku, chybí zde podpisy rodičů a absence není omluvena. Matka ji neviděla 14 dní, Petr doma lže, že ji nemá. Matka přiznala, že mají doma složitou rodinnou situaci, Petrův otec do žákovské knížky raději nenahlíží, aby nebyly problémy. Matce bylo doporučeno, aby každodenně dohlížela na domácí přípravu a kontrolovala Petrovy věci, včetně kontroly žákovské knížky.

V sedmé třídě opět proběhla výchovná komise za účasti ředitele školy, třídní učitelky a otce žáka. Předmětem jednání bylo opět nevhodné chování a nepřipravenost do hodin. Otcí bylo sděleno, že na pedagogické radě bude projednána Petrova neúčast na lyžařském

⁵³ ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. str. 8

výcvikovém kurzu, z důvodu jeho špatného chování. Otcí bylo opět doporučeno, aby oba rodiče důsledně dohlíželi na domácí přípravu do školy a věnovali dostatek času cvičením na trénink pozornosti. Ve druhém pololetí sedmé třídy dostal Petr sníženou známku z chování (2) za opakovanou nepřipravenost do školy, nesoustředěnost a nevhodné chování.

Ani v 8. třídě se nic nezměnilo a opět to přes NTU, DTU a DRŠ, dotáhnul na 2 z chování. Rodiče byli vždy předem informováni prostřednictvím žákovské knížky o návrhu na sníženou známku z chování, jeho chování se přesto nelepšilo.

Některým kolegům Petr nahání dokonce i strach. Jeho chování je absolutně nevhodné i k dospělým, vůbec nerespektuje autority. Paradoxní na celé situaci je, že Petr má sám handicap, potýká se s dysgrafií a dysortografií. A také má určitý problém se sluchovým rozlišováním.

Agresor bývá dominantní, panovačný a rád ovládá druhé, naprosto bezohledně se projevuje. Nerespektuje autority, porušuje školní řád a pravidla chování. Petr na rozdíl od Jana, nepatří mezi oblíbené spolužáky, mezi ostatními vzbuzuje spíše strach. Využívá toho, že má moc, baví ho to a užívá si to při šikanování. Ubližování ostatním je pro něj radost. Svým chováním si získává přívržence, kteří ho obdivují a asistují mu, zároveň je získává i z pocitu strachu, že pokud nebudou na stejné straně jako on, budou sami šikanováni.⁵⁴

Výchovná komise – šikana spolužačky (8. třída – květen)

Přítomni: třídní učitel, ředitel školy, školní metodik drogové prevence, zákonní zástupci žáka, výchovný poradce, zástupce ředitele školy

Předmět jednání: šikana spolužačky Hany se sluchovým handicapem, Petr na ni slovně a fyzicky útočil, dělal jí nepříjemné zvuky do mikrofonu, vyháněl ji ze třídy a zavíral na chodbě, vyhrožoval jí

Výpověď Petra (8. třída – duben)

Přijde za náma z chodby a jde k nám a třeba na nás i šáhne. Řekl jsem jí, že je mi to nepříjemný, a když to bylo víckrát, tak jsem do ní strčil... Otevřel jsem na ní okno, protože

⁵⁴ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikamu*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 55

smrdí. Mluvím o ní sprostě, říkám o ní, že není normální, že se chová jako kráva, a že je blbá. Na lavici mi šahá i někdo jiný.

Jednou Hana shodila židli z lavice a řekl jsem jí, co to do prdele dělá. Začala křičet a hodila po mně šlupku od banánu, pak se proti mně rozeběhla, tak jsem zvedl koleno, ona se chytla za břicho a řekla, že jí to bolí, pak si sedla. Stalo se to v sedmý třídě, řešilo se to (pozn. Petr Hanu kopnul do břicha až spadla dozadu).

S jejím mikrofonem nic nedělám, někdo jinej do toho řve, nevím kdo, asi nějaký nadávky. Mikrofon byl na katedře, nebrali jsme ho, řvali jsme do toho asi 2x (pozn. tuto větu uvedl až po nějaké chvíli, v rozporu se svým předchozím tvrzením).

Někdy jsme před ní zavírali dveře, ale bylo to jen na chvíli. Ted' v osmé třídě je to už mnohem lepší, už nám na lavici moc nešahá. V 6. a 7. třídě to bylo horší.

Na minulý škole na mě taky různě pokřikovali, ale byl to úplně jinej důvod, není to jako tohle, asi 10-12 lidí. Slohovku o Haně napsal Kryštof, já jsem tam pouze připsal jednu větu, nebyla ani sprostá. Bylo to o tom, že ji prostě nemáme rádi.

Občas někomu šáhnu na lavici, ale je to sranda a je to v pohodě. Třeba vezmu krabičku od svačiny, jenom ji vyhodím a chytnu, ale jim to nevadí. (pozn. jedna dívka si na toto chování stěžovala). Ale když na naše věci sahá ona, tak to není příjemné, nikomu to není příjemný. Když mě naštvála, tak jsme s klukama seděli venku na zábradlí, přišla Hana, šáhla na Jana a něco křičela... Řekl jsem klukům, ať si představí, že bychom vzali klavír z hudebny a pustili ho na ní, byl by pak od ní klid. A pak by to bylo jako ve westernu a udělalo by to jen „tum, tum...“. Ona je divná, když jí někdo něco udělá, tak se začne smát, takovou reakci nechápu, kdyby začala brečet, tak bysme toho nechali. Občas se jí někdo zastane, pár holek, tak ji pak necháme bejt. Kdyby se Hana chovala normálně, kdyby na nás nesahala, neobtěžovala nás, aspoň ne pořád. Nemám pocit, že by se mě ve třídě někdo bál.

Výpověď rodičů (8. třída – duben)

Petrovi rodiče zaslali řediteli školy e-mail, ve kterém se omluvili, že se nemohou dostavit na uvedený termín do školy. Rodiče se chtěli k situaci vyjádřit alespoň touto cestou.

Rodiče uvádějí, že Petr, i někteří jeho spolužáci, se kterými jsou v kontaktu, si na chování Hany stěžují již dlouhou dobu. Oficiální stížnost však do školy nedorazila. Podle

Petra ho Hana neustále omezuje, Petr si na její chování stěžoval učitelům, ale dostal vždy stejné odpovědi typu - „musíte na ni artikulovat, musíte na ni brát ohledy, to prostě musíte strpět, nežaluj, ona za to nemůže“ apod. I rodiče mu vysvětlovali, ať si Hany nevšímá a nereaguje na její chování. Dle vyjádření Petra a jeho spolužáků však nejde o jejich nevhodné chování, ale zejména o to, že Hana velmi často zasahuje do jejich osobního prostoru. K jejich věcem se chová, jako by byly její. V případě, že není ve třídě žádný pedagogický dozor, je k nim neurvalá a vysmívá se jim, přičemž následně vyjde ze třídy a na chodbě se před učiteli rozbrečí.

Nebojíme se tuto situaci nazvat diskriminací většiny. Stejně tak jsme znepokojeni tím, že nebyli vyslechnuti všichni žáci této třídy s cílem zjištění chování Hany vůči ostatním a ostatních vůči Haně. I přes vše shora uvedené, je však nyní Petr některými učiteli, a údajně právě na Váš popud, označován jako tyran a strůjce šikany postižené spolužačky. Rádi bychom zde uvedli, že i ve třídě, kterou Petr navštěvoval před přestěhováním, byla vážně nemocná dívka, kterou všichni ctíli, brali na ni ohled a pomáhali jí. Ona své nemoci nezneužívala a dodnes se Petr se spolužáky i s onou dívkou stýká.

Ředitel školy se rodičům prostřednictvím e-mailu snažil vysvětlit situaci. Popsal, že situace je nadále v šetření a vše bylo oznámeno na Policii ČR. Škola se nesnaží určit viníka, ani Petra diskriminovat, ale zabránit tomu, aby toto chování nepokračovalo a situace se již neopakovala.

Rodiče agresorů velmi často dopředu nevědí, že jejich dítě někoho šikaneje. Když je o tomto prohřešku škola informuje, mají sklon jej bagatelizovat jako pouhou „klukovinu“ a problém zlehčují. Někteří rodiče mohou toto chování uvítat jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě neztratí. Na kritiku školy reagují rodiče agresorů arogantně a snaží se své dítě bránit jakkoliv. Tím se vlastně stávají nepřímými aktivními účastníky šikany. Tento jev je patrný u rodičů Robina, Petra i Jana, kteří své dítě, jakkoliv brání.⁵⁵

⁵⁵ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikamu*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 68-69

2.1.7 Vývoj situace

Hana přestoupila z jiné školy ve 3. třídě. Již od počátku měla různé problémy se spolužáky, kteří ji mezi sebe nepřijali. Postupně se začaly objevovat prvky ostrakizace, především s příchodem nových žáků – Jana a Petra.

Obětí šikany se může stát téměř kdokoli. Šikanované se může stát dítě, které přichází již do zasetého kolektivu. Často jde o děti, které mají nějaký handicap.⁵⁶

Jednoznačný popis, jak vypadá oběť nebo agresor, neexistuje. Každý z nás se v různých životních situacích může dostat do role agresora či oběti. Z rodinného prostředí však lze vyčíst, zdali máme sklon být spíše agresor či oběť. Dle Z. Martínka je základní příčina vždy v rodině. Důležitou roli hraje i skupina, klima třídy a pozice jedince v této skupině.⁵⁷

Haně bylo dlouhodobě ubližováno především výše popsanými agresory, kteří nad ní měli převahu. Mezi obětí a agresory byl vidět nepoměr sil, využívali jejího handicapu a toho, že je ve třídě „sama“. Tento popis ukazuje, že jde o šikanu, plně to odpovídá charakteristice: Jeden nebo více žáků úmyslně, zpravidla opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.⁵⁸

6. třída

Při přechodu na druhý stupeň, žáci poznávají nové spolužáky, seznamují se s novým třídním učitelem. Na druhém stupni třídní učitel netráví se žáky tolik času jako je tomu na prvním stupni, hůře k nim hledá cestu. Říčan a Janošová dále doporučují v rámci prevence na úrovni jednotlivých tříd vytvořit „Chartu třídy“, která spočívá v diskuzi na téma, jak by se měl chovat učitel k žákům, žáci k učiteli a žáci k sobě navzájem. Žáci sami formulují

⁵⁶ ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. str. 35

⁵⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. Metodický portál: Články [online]. 16. 10. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>. ISSN 1802-4785.

⁵⁸ KOLÁŘ, . *Školní šikanování z různých stran*. Metodický portál: Články [online]. 02. 01. 2006, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/437/SKOLNI-SIKANOVANI-Z-RUZNÝCH-STRAN.html>. ISSN 1802-4785.

zásady, kterým by chování mělo podléhat a tvořit je tak, aby byly pozitivní a nespočívaly jen v zákazech („Žáci spolu mluví slušně.“, je lepší než „Nesmíme si nadávat.“). Učitel se snaží, aby žáci sami došli k formulaci: „Silný chrání slabého.“, nebo „Žáci si navzájem pomáhají.“, nevnučuje jim pojem „šikana“. Žáci poté vyberou nejdůležitější zásady, každý žák konečnou formu napíše na list papíru. Ten nejlépe zpracovaný podepíší všichni žáci i učitel a je vyvěšen na místě, kde je stále na očích.⁵⁹

Podle preventivního programu základní škola každý rok pořádá pro šesté ročníky adaptační výjezd, který zahrnuje 16 hodin přímé pedagogické práce s třídním kolektivem. Výjezdy jsou realizovány během září/října.

Cílem programu je koheze kolektivu – příchod nových žáků, posílení pozitivních zpětných vazeb mezi žáky a rozvoj komunikačních dovedností. K dalším cílům patří i ovlivňování dětí i v oblasti sebevědomí, hodnot a postojů, podpora jejich zdravého životního stylu. Adaptační výjezd organizuje občanské sdružení zaměřené na posilování dobrých vztahů.

Lektorka, která se třídou pracovala, ji hodnotila jako spolupracující a komunikující, přestože dobře pracovali v rámci skupin, třída na ni nepůsobila jako soudržný kolektiv. Někteří žáci za celou dobu téměř nepromluvili. Dle jejích slov na sobě žáci často hledali chyby a chyběla zde vzájemná podpora. Do 6. třídy nastoupil Jan.

Zeptala jsem se ostatních, co by měl Jan o nové třídě vědět. Jeden z chlapců vypověděl: „Jsme velice vtipný a máme ve třídě dvě divný holky.“ Další žákyně odpověděla, že jsou velmi tolerantní kolektiv, ve kterém jsou všichni bráni takoví, jací jsou. Druhá odpověď ale spíše odrážela domněnku dívky, co by dospělý chtěl slyšet. Tolerance mezi žáky během programu totiž příliš patrná nebyla.

⁵⁹ ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikamu*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6. str. 115

Hana a její kamarádka byly ostatními označeny jako divné, ale navzdory názorům spolužáků, se do společných diskusí bez problému zapojovaly. Na nálepku od svých spolužáků nereagovaly a lektorka měla pocit, že svou pozici v kolektivu přijaly...

Lektorka třídní učitelce doporučila, aby se zaměřila na práci s třídním kolektivem na téma tolerance a přijetí ostatních, jací jsou. Dle lektorky nemusí být tato třída pro některé žáky bezpečným místem pro zdravý vývoj, nemusí jim poskytnout prostor vyjádřit se.

Je možné, že pramenem jsou určití jedinci nebo historické souvislosti třídy, které se staly normou. Nejprve je nutné pracovat se zdrojem, poté změnit nastavení normy. Změnu lze nastavit postupnými kroky při práci se třídou – užívat časté zpětnovazební techniky, hledat na žácích jejich dobré vlastnosti a dovednosti, vždy klást důraz na to, co se podařilo. Žáci by tato pozitiva měli slyšet především od sebe navzájem – je to pro ně cennější.

7. třída

Ve třídě byl realizován program „Nenechám se vyprovokovat“, který je pokračováním pravidelné primární prevence dle preventivního programu školy. Program byl organizován občanským sdružením. Cílem tohoto programu je otevřít téma zvládnutí vlastní agresivity a její alternativy. Program ve třídě proběhl v říjnu v celkové dotaci 6 hodin.

Lektorka hodnotila aktivitu žáků poměrně pozitivně, program narušovali však čtyři žáci, dva z nich byli nakonec z programu vyloučeni a poté třída pracovala bez problému. Chlapci měli především problém dodržovat stanovená pravidla.

Třída je rozdělená do několika skupin, které spolu navzájem neumí moc pracovat. Třída se také dělí na dívky a chlapce, kteří společně nechtějí pracovat. Tato situace se výrazně projevovala při aktivitách, kde měli pracovat menší skupiny. Při skupinové práci právě skupina chlapců často neplnila zadané pokyny a místo toho se bavili mimo zadané téma. Zbytek třídy se snažil, ale bylo na nich vidět, že jim je chování skupiny chlapců nepřijemné. Při diskusi přiznávají, že se mezi sebou navzájem nesnáší. Ve třídě je normou posměch mezi různými žáky, komentování jejich výkonů nebo názorů.

Z dalších slov lektorky vyplývá, že třída potřebuje posílit bezpečí kolektivu – stanovit si jasná pravidla, která nikdo nepřekračuje a učitel by se měl stát garantem těchto

pravidel. Doporučuje třídnímu učiteli, aby se třídou trénoval řešení konfliktů a poskytování zpětné vazby chování druhých.

Přestože lektorka upozorňovala na posílení bezpečí kolektivu, se třídou se pracovalo jako s každou jinou. Je velmi těžké odhalit, kdy jde o šikádní a kdy o šikanu, obzvlášť když jde o tu psychickou. „Psychická šikana vyniká svou neviditelností. Velmi obtížně se u ní odhaduje závažnost. Často i odborníci zamění pokročilou psychickou šikanu za počáteční a první tři stadia šikanování za šikádní. Následkem je podcenění situace a použití nesprávných metod, což většinou nejde napravit. Je proto důležité umět i ve ztížených podmínkách kvalifikovaně odhadnout stupeň onemocnění skupiny.“⁶⁰

8. třída

V osmé třídě situace vygradovala a na základě oznámení spolužáků byla situace ve třídě sdělena řediteli školy.

Po odhalení šikany byl v třídě uskutečněn program, jehož úkolem byla primární prevence, nastavení pozitivních vztahů ve třídě a usmíření. Časová dotace programu byla 5 hodin, byl proveden v květnu a programem prováděla stejná lektorka jako 6. třídě.

2.1.8 Klima třídy

Na školské instituce jsou kladeny čím dál větší nároky, které od nich společnost očekává. Rodiče z neúspěchu svých dětí, nebo v případě objevení šikany ve třídě, viní z chyby především učitele, chybu ve svých řadách hledají málokdy. Pozitivní třídní klima a klima školy je významný faktor efektivity vyučovacího procesu. Ve třídě, kde panují kladné vztahy jsou základem fungující komunity. Spolupráce třídního kolektivu je životní zkušenost, která žákům rozvíjí budoucí sociální vztahy.⁶¹

Klima školy je sociálněpsychologická proměnná, která vyjadřuje kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů, které fungují v dané škole, tak jak ji vnímají,

⁶⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5. str. 61

⁶¹ STARÝ, Karel, 2008. *Pedagogika ve škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-511-0. str. 71

*prožívají a hodnotí učitelé, žáci, příp. zaměstnanci školy. Součástí klimatu školy je např. klima učitelského sboru, klima školní třídy, celkového prostředí školy atd.*⁶²

Od 4. ročníku probíhá ve třídách dotazník „Klima třídy“ od společnosti Proškoly.cz. Dotazníky jsou vyplňovány on-line a individuálně. K této třídě byly získány výsledky z 5., 7.-9. ročníku. Dotazník ukazuje, jaká je atmosféra ve třídě, zobrazuje kladné a záporné vazby, vzájemné hodnocení vlastností žáků, vliv žáků na třídu a nejvýraznější sociometrické pozice žáků ve třídě.

Znalost klimatu třídy pomáhá pedagogovi ovlivňovat a podporovat pozitivní vztahy ve třídě. Zároveň mu to přináší možnost lépe poznat vztahy ve třídě, odhalit slabá místa, na která je třeba se zaměřit a případně zahájit intervenci. Je však důležité zmínit, že diagnostika školního klimatu nemusí vždy ukázat jednoznačný nebo nezpochybnitelný výsledek. Realita se může odlišovat od výsledků, které jsou spíše orientační. Pokud se při opakovaných měřeních ukazují odchylky nebo jsou naměřeny výraznější rozdíly, měl by učitel zpozornět. Klima školní třídy může být měřeno různými způsoby – pozorování, analýza školních nebo žákovských dokumentů, dotazování, případně kombinace. Dotazování může být pro učitele užitečná a dostupná metoda, která může být realizována hromadně (dotazníky) nebo individuálně (rozhovor). Výhodou využívání sociometrických technik je citlivost a přesnost měření vztahů ve třídě.⁶³

Grafy ukazují, jak se v průběhu let měnilo skóre třídy (Atmosféra ve třídě), čím je skóre vyšší, tím se žáci lépe cítí ve třídě. Zábava ve třídě zůstala téměř nezměněna, ale ve vyšších ročnících se postupně snižoval respekt a bezpečí, žáci často uváděli, že pro není ve třídě bezpečno. Po sloučení do ročníků do jedné deváté třídy, se opět zlepšila atmosféra a je vidět, že žákům se po odchodu agresorů ulevilo a zvedla se míra bezpečnosti i respektu.

Grafy byly rozebírány společně se školním metodikem prevence.

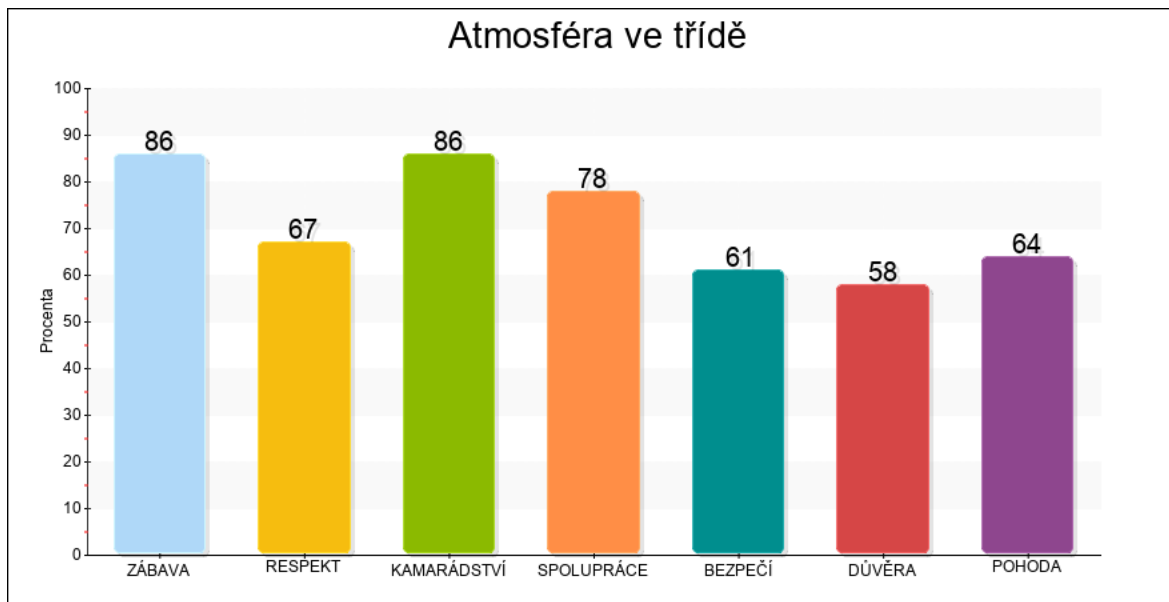
Dále uvádím sociogramy, které ukazují vzájemné vazby ve třídě (kladné a záporné), přátelské a nepřátelské vazby ukazují šipky mezi žáky. Čím je žák blíže středu, tím vícekrát

⁶² PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ, 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8. str. 10

⁶³ STARÝ, Karel, 2008. *Pedagogika ve škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-511-0. str. 76-77

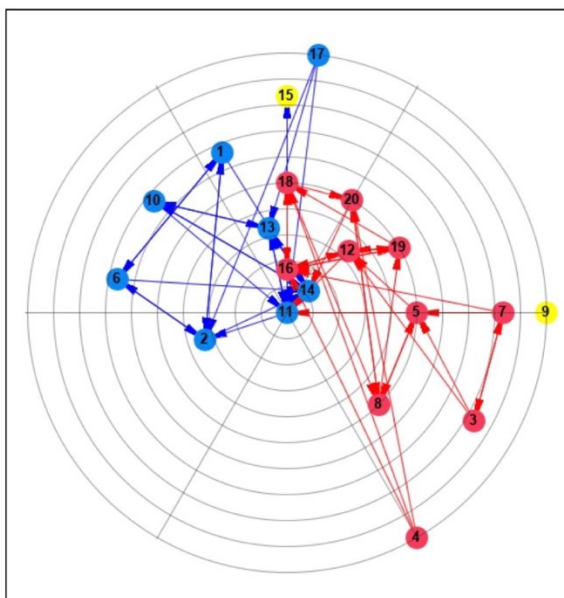
byl označen jako ten, kdo patří/nepatří mezi přátele. Modře jsou označeni chlapci, červeně dívky a žlutě žáci, kteří dotazník nevyplnili.

5. třída

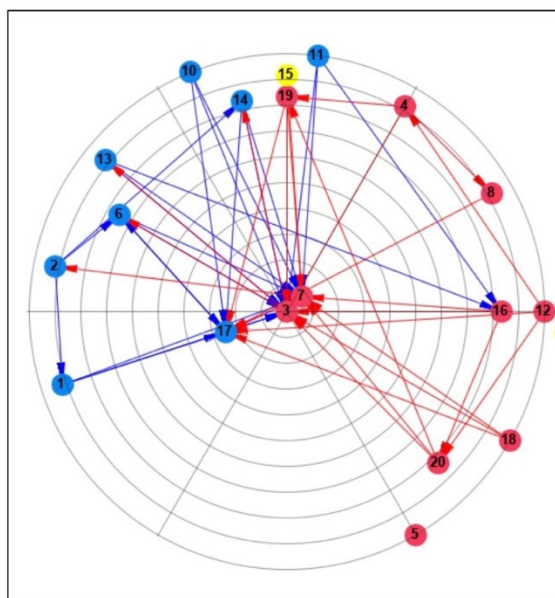

Obrázek 1 – Atmosféra v 5. třídě

Sociogram - kladné vazby

Sociogram - záporné vazby

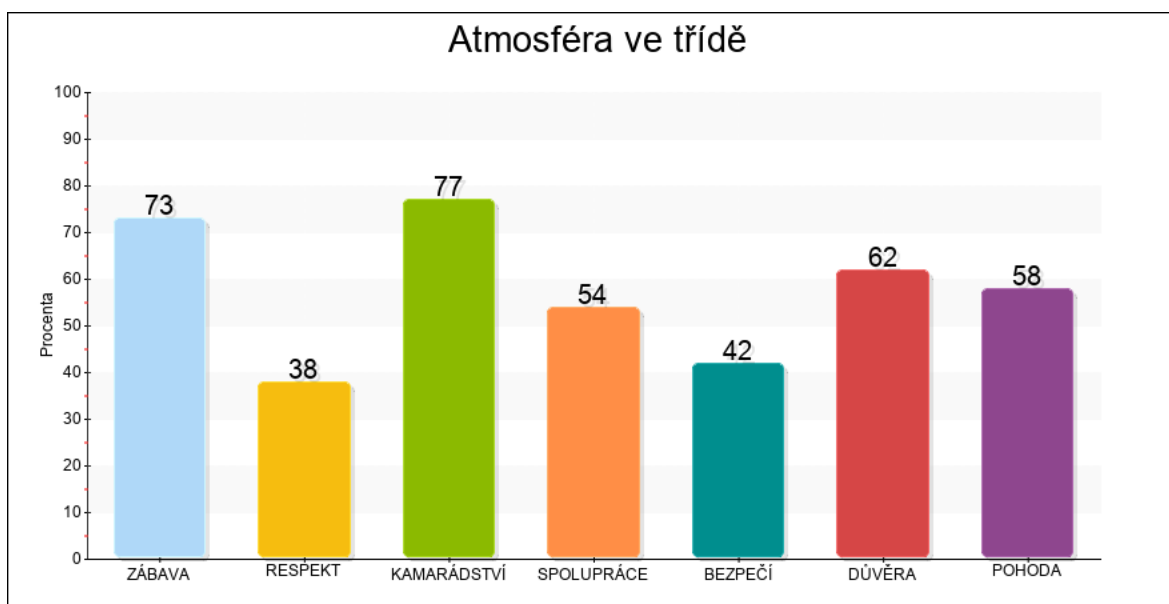
Obrázek 2 – Kladné a záporné vazby v 5. třídě

V obrázku č. 2 je Hana označena číslem 3, nachází se při okraji, byla označena pouze jednou jako něčí kamarádka. Naopak v sociogramu záporných vazeb se nachází přímo ve středu, byla nejvíce krát označena jako ta, která rozhodně patří mezi přátele ostatních. Jako svého nepřítele označila Kryštofa. Robin ji označil jako svého nepřítele.

Kryštof má číslo 6, v obou sociogramech se nachází při okraji, nepatří ani mezi hvězdy třídy, ani mezi „odpadlíky“.

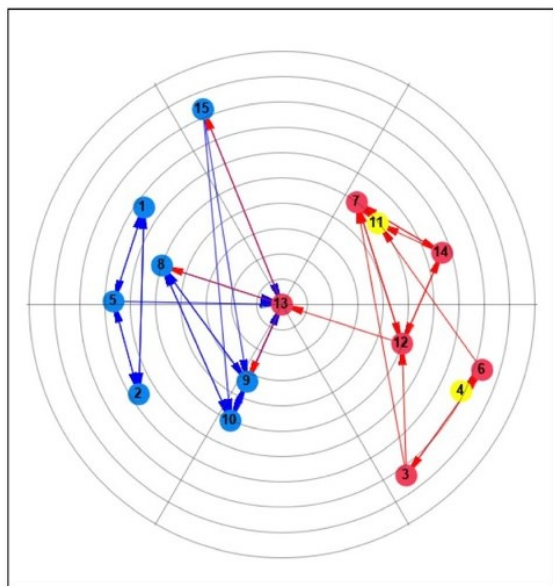
Robin se nachází pod číslem 11, v kladných vazbách se nachází přímo uprostřed, je to oblíbený spolužák, nebyl nikým označen jako jeho nepřítel.

7. třída

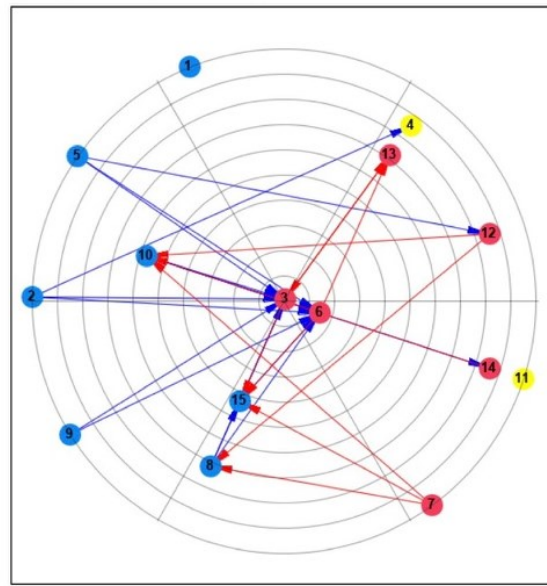

Obrázek 3 - Atmosféra v 7. třídě

Sociogram - kladné vazby

Sociogram - záporné vazby

Obrázek 4 - Kladné a záporné vazby v 7. třídě

Hana je označena číslem 3, stejně jako v obrázku č. 2 se nachází se při okraji, byla označena pouze jednou jako něčí kamarádka, stále měla kamarádku. Naopak v sociogramu záporných vazeb se nachází opět přímo ve středu, byla nejvíce krát označena jako ta, která rozhodně patří mezi přátele ostatních. Jako svého nepřítele označila Petra a Jana. Všichni agresori označili Hanu jako svého nepřítele. Dle sociometrie vychází Hana jako izolovaná, často byla třídou označena jako nešťastná. Spolužáci proti ní často nic nemají, jen ji „neberou“. Takového žáka je třeba velmi pečlivě vnímat a analyzovat, zda jeho izolace vychází z odmítnutí třídy nebo slabšího zájmu o společenský kontakt.

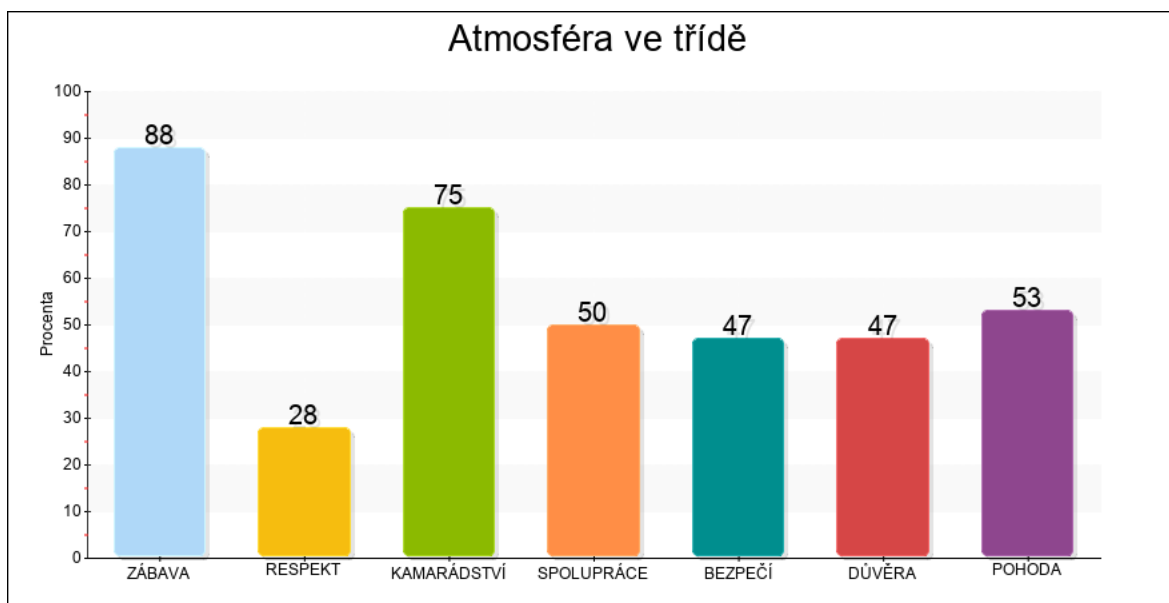
Kryštof má číslo 5, v obou sociogramech se nachází při okraji, v 7. třídě již nebyl nikým označen jako něčí nepřítel. Dle sociometrie vychází Kryštof jako méně vlivný, ale oblíbený žák, svými spolužáky byl hodnocen především kladně. Přispívá k pohodové atmosféře ve třídě a tvoří „zdravé jádro“.

Robin se nachází pod číslem 9, v kladných vazbách se již nenachází uprostřed, ale stále patří mezi oblíbené spolužáky, nebyl nikým označen jako jeho nepřítel.

Jan má číslo 13, ale je chybně označen červenou barvou. Jan byl označen jako nejoblíbenější ve třídě, dvakrát byl označen jako něčí nepřítel.

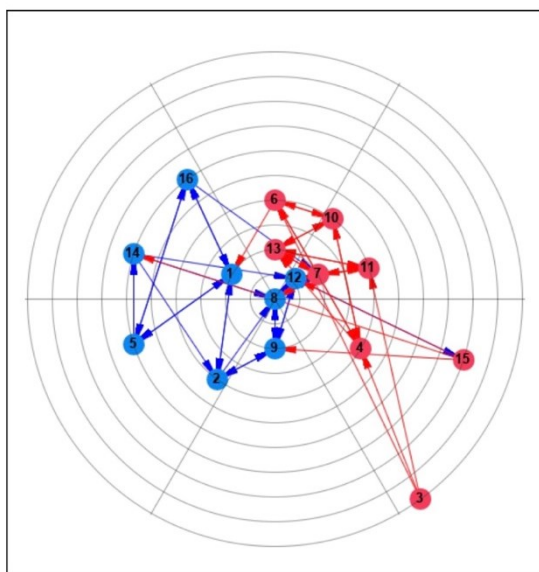
Petr je označen číslem 15, nepatří mezi oblíbené žáky. Petr dle sociometrie vyšel jako vlivný, ale neoblíbený, významně posouvá pravidla a normy nežádoucím směrem, zpravidla má silnou schopnost prosadit své názory a potřeby bez ohledu na ostatní spolužáky. Pro jeho silný a nežádoucí vliv je třeba vnímat jeho potenciál být možným agresorem.

8. třída

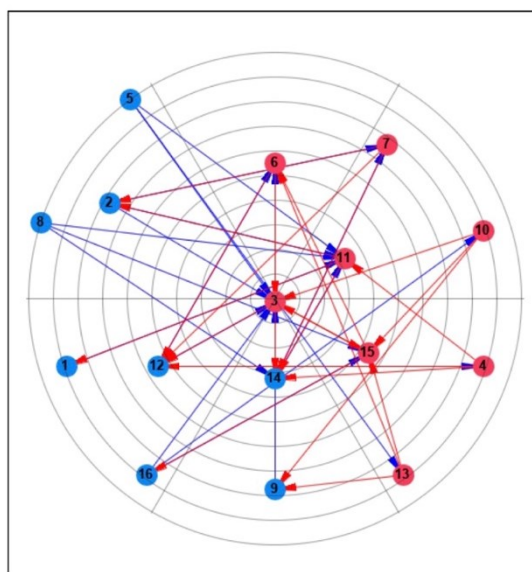

Obrázek 5 - Atmosféra v 8. třídě

Sociogram - kladné vazby

Sociogram - záporné vazby

Obrázek 6 - Kladné a záporné vazby v 8. třídě

Hana je označena číslem 3, zde se její pozice odsunula v kladných vazbách až na okraj, nebyla nikým označena jako přítel, kamarádku ztratila. Její pozice ve středu se nezměnila, Hana byla většinou třídy označena, že rozhodně nepatří mezi jejich přátele. Jako své nepřátele označila Jana a Petra. Hanu jako nepřátele označili všichni agresoři. Dle sociometrie vychází Hana opět jako izolovaná.

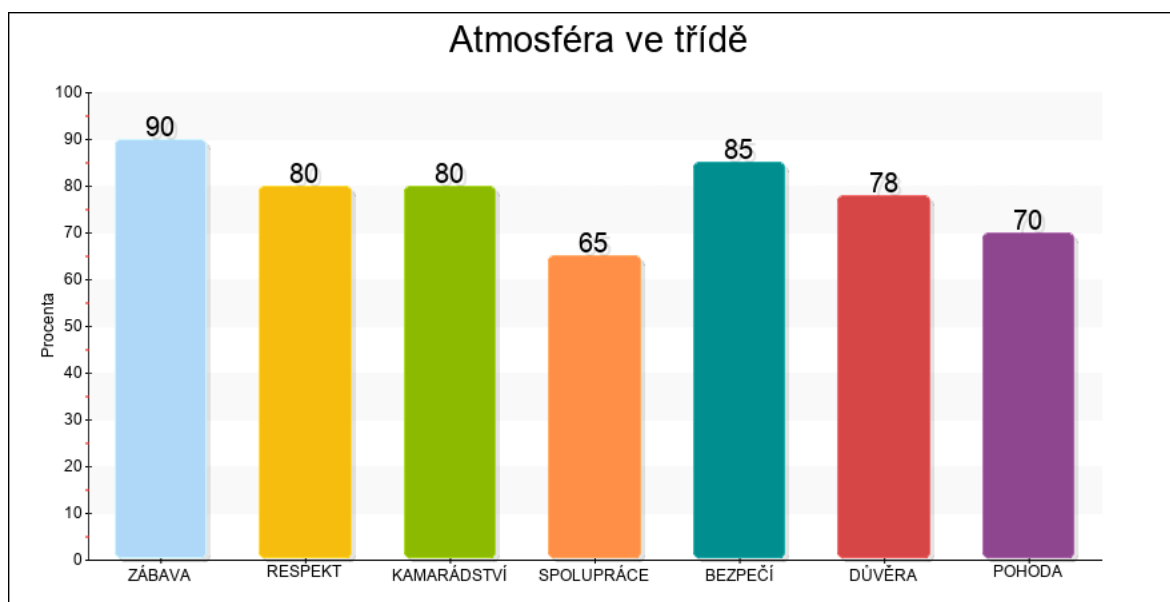
Kryštof má číslo 5, jeho pozice zůstává víceméně stejná.

Robin se nachází pod číslem 9, v kladných vazbách se již nenachází uprostřed, ale stále patří mezi oblíbené spolužáky, byl však označen dvěma spolužačkami jako jejich nepřítel.

Jan má číslo 12, byl označen jako oblíbený ve třídě, čtyřikrát byl označen jako něčí nepřítel. Na základě hodnocení svými spolužáky byl vyhodnocen jako vlivný a oblíbený. Jan je dle sociometrie přirozeným vůdcem třídy, spolužáci ho hodnotí kladně a obrátně komunikuje s vrstevníky i dospělými.

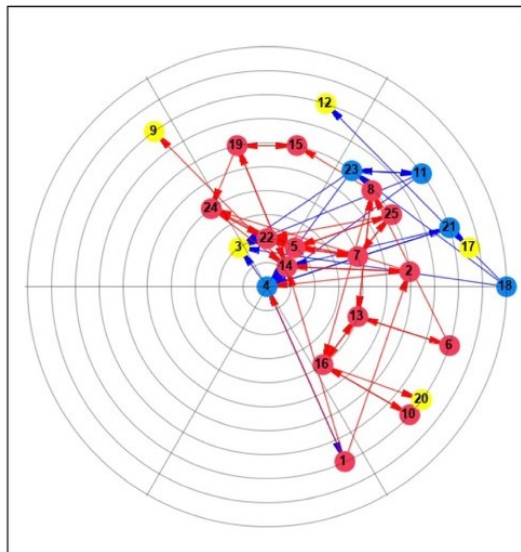
Petr je označen číslem 14, na rozdíl od Jana nepatří mezi oblíbené žáky. Petr dle sociometrie opět vyšel jako vlivný, ale neoblíbený.

9. třída

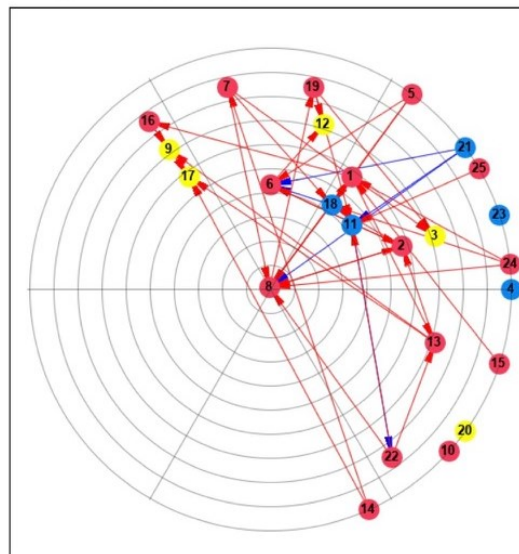

Obrázek 7 - Atmosféra v 9. třídě

Sociogram - kladné vazby

Sociogram - záporné vazby

Obrázek 8 - Kladné a záporné vazby v 9. třídě

Hana je označena číslem 6, její pozice v kladných vazbách je stále při okraji, ve třídě však opět našla kamarádku. V rámci záporných vazeb se nenachází uprostřed, ale stále byla některými spolužáky označena jako jejich nepřítel. V sociometrii již nevychází jako izolovaná, její pozice se po odchodu agresorů zlepšila.

Kryštof sociometrii nevyplňoval, jeho pozice ve třídě nepatří mezi oblíbené, ale není to ani neoblíbený spolužák.

Shrnutí

Dle sociometrie byla Hana již v 5. třídě ve středu terče v záporných vazbách, ačkoliv z dotazníku nevyšla jako izolovaná, tento jev by měl být pro pedagoga alarmující a možná již zde měla začít nějaká intervence. Její pozice se rapidně zhoršila příchodem agresorů – Jana a Petra. Petr ve třídě nebyl zrovna neoblíbený, ale tou „hvězdou“ třídy byl právě Jan. Možná kdyby se třídní učitel na výsledky sociometrie více zaměřil, nemusela by situace dopadnout tak, jak dopadla.

Učitel by měl podporovat osobnostně-sociální rozvoj žáků. Měl by jim pomáhat orientovat se v sobě samém, rozvíjet jejich dovednosti a schopnosti využívat vlastní osobnostních předpokladů pro spokojený a plnohodnotný život. Naučit žáky zvládat nejrozmanitější životní role a situace. Pomoci jim rozvíjet postoje a hodnoty optimální pro

zvládnání běžných i náročných situací každodenního života. Je důležitá systematická práce třídního učitele, aby jeho třída správně fungovala a byly uspokojovány potřeby každého žáka. Pedagog by měl dbát na to, aby se žáci ve třídě cítili bezpečně, aby se dokázali vyjádřit k problémům třídy, aby otevřeně komunikovali a spolupracovali. Dále je důležité, aby se navzájem akceptovali a podporovali. Učitel by měl mít o žáky zájem, prožívat s nimi úspěchy i neúspěchy a také žáky chválit.⁶⁴

Učitel může do jisté míry ovlivnit chování agresorů tím, že je navede na různé činnosti, které jim umožní určitou kompenzaci jejich energie, nabídne jim možnost „jak se vybít“. Správné vzorce chování může posilovat tím, že jim vytvoří možnost, jak uplatnit pozitivní energii, vytvoří situace, kdy bude agresor i chválen.⁶⁵

2.1.9 Stanovisko školy

Na základě oznámení svědků ze třídy, byl proveden rozhovor s Hanou, která do školy přinesla písemně svoji výpověď, poté probíhaly individuální rozhovory s agresory. S rodiči agresorů byly provedeny výchovné komise, kde se probíralo jejich nevhodné chování. Ředitel školy se rodičům prostřednictvím e-mailu snažil vysvětlit situaci. Popsal, že situace je nadále v šetření a vše bylo oznámeno na Policii ČR. Škola se nesnaží určit viníka, nikoho diskriminovat, ale zabránit tomu, aby toto chování nepokračovalo a situace se již neopakovala. Na pedagogické radě bylo projednání udělení zhoršených známek z chování.

Škola nemá povinnost s rodiči probírat oznámení situace na policii – zákonná zástupce jsem informoval emailem v den podání (toto také není má povinnost).

Spolupráce školy a rodičů agresorů je nezbytná, rodiče mají významný podíl na chování svého dítěte. V ideální případě, pokud je rodina spolupracující, je dobré požádat rodiče o důslednou domluvu, kdy dítěti jasně vysvětlí, že jeho chování je naprosto nevhodné a vyjádří mu svůj negativní postoj vůči násilí. Většinou se však rodiče svého dítěte zastávají,

⁶⁴ STARÝ, Karel, 2008. *Pedagogika ve škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-511-0. str. 109

⁶⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. Metodický portál: Články [online]. 16. 10. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>. ISSN 1802-4785.

chrání ho a bagatelizují jeho činy, že jde pouze o hru. V případě, že spolupráce s rodiči nefunguje, je nutné požádat o pomoc Policii ČR.⁶⁶

Kryštof za šikanu spolužačky dostal důtku ředitele školy, na konci osmé třídy mu byla snížena známka z chování (2), základní vzdělání na rozdíl od ostatních dokončil na této škole. Po odchodu hlavních aktérů se Kryštofovo chování zlepšilo, dokonce na konci deváté třídy obdržel pochvalu třídního učitele za přípravu závěrečného vystoupení.

Robinovi, stejně jako ostatním chlapcům – agresorům, byla udělena důtku ředitele školy a navržena 2 z chování na konci školního roku. Robin na škole nedokončil osmou třídu, v červnu přestoupil na jinou školu.

Janovi byla udělena důtku ředitele školy za hrubé a opakované chování ke spolužačce a byla mu navržena 3 z chování. Jan přešel začátkem června na jinou základní školu.

Petrovi byla udělena důtku ředitele školy, dále mu byla navržena snížená známky z chování (3). Petr dokončil 8. třídu, dostal 3 z chování a devátý ročník dokončil na jiné základní škole.

Všichni aktéři šikany, kromě Kryštofa, odešli na jinou základní školu. Hana ve třídě zůstala a dokončila zde základní vzdělání. Někteří odborníci doporučují, aby oběť změnila školu. Tento způsob je však přijatelný pouze v případě, že škola není schopna chránit bezpečí a práva dítěte. Každý pedagog by měl brát na zřetel, že se čím dál častěji bude setkávat s problémovými dětmi, kteří nejsou vychováni v řádném výchovném prostředí, které nemají jasně dané hranice.⁶⁷

⁶⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. Metodický portál: Články [online]. 16. 10. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>. ISSN 1802-4785.

⁶⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. Metodický portál: Články [online]. 16. 10. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>. ISSN 1802-4785.

Závěr

Z popisu šikany vyplývá, že si Hana opravdu prožila své peklo. Dlouhou dobu čelila opakovaným útokům ze strany agresorů. I pro učitele bylo velmi těžké odhalit a vůbec si připustit, že se v navenek vzorné třídě něco děje.

V 6. třídě to opravdu vypadalo tak, že se opravdu jen tak škádlí. Žáci se zúčastnili kohezivního pobytu, lektorka doporučila, aby ve třídě byly posilovány přátelské vazby, vzájemná spolupráce, tolerance. Lektorka upozornila i na to, že tato třída nemusí být pro některé bezpečným místem.

V 7. třídě se znovu objevuje problém, že pro některé není ve třídě bezpečno. V rámci prevence proběhl ve třídě program. Se třídou bylo možno pracovat, teprve tehdy, když čtyři žáci, kteří nebyli schopni přijmout pravidla, byli vyloučeni. Situace se tedy nelepší, naopak.

V 8. třídě se šikana dostávala do třetího stupně, kdy se začínalo vytvářet jádro – skupina agresorů. Situace gradovala, ale nastal klíčový moment – žáci celou věc oznámili řediteli školy, teprve teď byla celá situace prošetřována a řešena se všemi možnými dopady. Ve třídách pravidelně probíhaly sociometrie, ve kterých se dá mnohé vyčíst – Hana ve středu. Jedinou kamarádku, kterou ve třídě měla, ztratila. Prokazatelným důvodem byl strach.

Škola začala situaci řešit, po oznámení svědků, byl proveden rozhovor s Hanou, která přinesla písemně svoji výpověď. Poté přišly na řadu rozhovory s agresory, kteří se snažili situaci zlehčovat, případně z chyby vinili Hanu. Situace byl již vyostřená a třída nemohla jít cestou metody smíření, proto proběhly výchovné komise a agresori byli za své činy potrestáni důtkami ředitele školy a sníženými známkami z chování. Všichni, kromě Kryštofa, odešli ke konci roku na jinou školu. Agresori svým odchodem významně usnadnili škole situaci, další řešení byla poměrně jednodušší. Kryštofovo chování se po odchodu agresorů zlepšilo a stejně jako Hana, zde dokončil povinnou školní docházku.

Škola jednala v souladu s postupem řešení, který doporučuje M. Kolář. Otázkou na závěr však zůstává, zda si toho někdo mohl všimnout, zda bylo možno podniknout takové kroky, aby Hana netrpěla, zda bylo možno posílit bezpečí a toleranci natolik, že by síla agresorů nedosáhla takových parametrů...

Je velkým štěstím, že Hana neutrpěla žádné tělesné zranění, zůstaly jen šrámy na duši. I když to tak nevypadá, Hana je opravdu silná osobnost a díky svým koníčkům a své síle situaci „zvládla“ a do školy za svými učiteli se stále vrací, aby se pochlubila svými úspěchy.

„V tomto zlém světě není nic nastálo, dokonce ani naše problémy ne.“ Charlie Chaplin

Seznam použitých informačních zdrojů

1. Bullying. No way!, *Types of bullying* [online]. 2020 [cit. 4.4. 2021]. Dostupné z: <https://bullyingnoway.gov.au/understanding-bullying/types-of-bullying#harms>
2. DEHAAN, Laura. *Bullies* [online]. USA: NDSU Extension Service, 2009 [cit. 3.4.2021]. Dostupné z: <https://library.ndsu.edu/ir/bitstream/handle/10365/4950/fs570.pdf>
3. KADLECOVÁ, Šárka. *Efekt přihlížejícího*. Metodický portál: Články [online]. 12. 11. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/17893/EFEKT-PRIHLIZEJICIHO.html>. ISSN 1802-4785.
4. KOLÁŘ, Michal, 2005. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7367-014-3.
5. KOLÁŘ, Michal, 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.
6. KOLÁŘ, Michal, 2000. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 2. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-409-5.
7. KOLÁŘ, . *Školní šikanování z různých stran*. Metodický portál: Články [online]. 02. 01. 2006, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/437/SKOLNI-SIKANOVANI-Z-RUZNYCH-STRAN.html>. ISSN 1802-4785.
8. KYRIACOU, Chris, 2005. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-7178-945-3.
9. LEE, Andrew M.I., JD. *The Difference Between Teasing and Bullying* [online]. USA: Understood For All Inc. [cit. 5.4.2021]. Dostupné z: <https://www.understood.org/en/friends-feelings/common-challenges/bullying/difference-between-teasing-and-bullying>
10. MARTÍNEK, Zdeněk. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. Metodický portál: Články [online]. 16. 10. 2013, [cit. 2021-07-03]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A->

- OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html. ISSN 1802-4785.
11. MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0.
 12. National Center Against Bullying, *Types of bullying* [online]. [Cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://www.ncab.org.au/bullying-advice/bullying-for-parents/types-of-bullying/>
 13. PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ, 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.
 14. ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.
 15. ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.
 16. STARÝ, Karel, 2008. *Pedagogika ve škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-511-0.
 17. StopBullying.gov, *Warning Signs for Bullying*. [online]. 2020 [Cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://www.stopbullying.gov/bullying/warning-signs>
 18. STROHMEIER, D., NOAM, G. G. *Bullying in schools: What is the problem, and how can educators solve it? New Directions for Youth Development [online]*. USA: Wiley-Blackwell, 7 (2). 2021. [cit. 3.4.2021]. ISSN: 1537-5781. Dostupné z: <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1002/yd.20003>
 19. VÁGNEROVÁ, Kateřina, 2011. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-912-5.

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Atmosféra v 5. třídě	50
Obrázek 2 – Kladné a záporné vazby v 5. třídě.....	50
Obrázek 3 - Atmosféra v 7. třídě	51
Obrázek 4 - Kladné a záporné vazby v 7. třídě	52
Obrázek 5 - Atmosféra v 8. třídě	53
Obrázek 6 - Kladné a záporné vazby v 8. třídě	53
Obrázek 7 - Atmosféra v 9. třídě	54
Obrázek 8 - Kladné a záporné vazby v 9. třídě	55